

२०२२ इथून चालू --

९५ व्या अ. भा. मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष म्हणून भारत सासणे या आपल्या उत्तम कथाकाराची निवड !
मनःपूर्वक स्वागत !

प्रकाश बुद्धिसागर

राजेश देशपांडे यांच्या पोस्टमुळे समजले -- आज प्रकाश बुद्धिसागर या मराठीतल्या एका ग्रेट दिग्दर्शकाचा वाढदिवस आहे ! माझा जिगरी दोस्त ! विनोदसम्राट नट असतात तसा हा विनोदसम्राट दिग्दर्शक ! मराठी नाट्यसृष्टीत माझी प्राणप्रतिष्ठापना याने आणि विनायक पडवळने केली ! प्रकाशने बसवलेली माझी ' नातं ' ही एकांकिका ८५ स्पर्धकांत पहिली आली होती ! शिवाय त्याने, ' उत्सव ', ' दिनकर पुरोहितचा खून ', ' पोत्यातून गोत्यात ', ' संसारणूपेंडघार ' या माझ्या संहिता रंगभूमीवर आणल्या ! प्रकाशला माझ्या खूप खूप शुभेच्छा !

कोरोनामुळे पति-पत्नी अधिक जवळ आल्याने आपण एकत्र नाही राहू शकत हे त्यांना कळले -- त्यामुळे सहसंमतीचे घरस्फोट वाढले ! (आजचा मटा)

९५ व्या अ. भा. मराठी साहित्य संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष
भारत सासणे

आम्ही मराठी लेखक खूप समंजस असतो. बऱ्याचदा आम्ही मित्रही असतो पण आम्ही एकमेकांचे काहीही वाचलेले नसते. नोकरी-धंदा सांभाळत, कौटुंबिक जबाबदाऱ्या पार पाडत आम्ही जमेल तसे वाचत-लिहीत आलेले असतो. बऱ्याच जणांच्या हातून बरेच लिहून होते याचे मुख्य कारण असते पॅशन – आच. हे सांगायचे कारण म्हणजे आताचे साहित्य संमेलनाचे नियोजित अध्यक्ष भारत सासणे. त्यांचा, ' लाल फुलांचं झाड ' हा कथासंग्रह मी वाचला होता. तो माझ्या संग्रहीही आहे. ही पोस्ट लिहिण्यापूर्वी तो मी पुन्हा एकदा वाचला. शिवाय, निरनिराळ्या दिवाळी अंकांतून त्यांच्या काही कथा मी वाचलेल्या होत्या आणि त्या मला खूपच आवडलेल्या होत्या. वास्तवाला हवे तसे रूप देत, सत्य आणि कल्पित यांचे अजब रसायन तयार करणारा हा लेखक आहे. त्यांचे अलिकडचे संग्रह वा कादंबऱ्याही खूप महत्त्वाच्या आहेत, असे कळले. पण, आता मी खूपच कमी वाचतो आणि जमेल तेवढे लिहितो. त्यामुळे, जगात वाचण्यासारखे खूप आहे पण इलाज नाही, अशी एक समंजस शहाणीव मी बाळगून असतो. (२००३ साली मला महाराष्ट्र फाँडेशन पुरस्कार मिळाला होता, तेव्हा त्यांनाही तो मिळाला होता. त्या वेळी थोडी ओळखही झाली होती. विशेष म्हणजे त्या वेळी मुंबईच्या कादंबरीतून पुरस्कार विजेत्या लेखकांची मिरवणूक काढण्यात आली होती. पूर्ण कार्यक्रमासाठी प्रत्येक विजेत्याबरोबर एकेक स्वयंसेवक देण्यात आलेला होता.)

नुसताच एखादी राजकीय भूमिका घेणारा किंवा दलित-वंचित-पीडितांचे जग अभिव्यक्त करणारा लेखक व्यवहारात कदाचित उपयोगी ठरत असेलही पण दीर्घकाळ तो मौल्यवान ठरू शकत नाही. लेखकाचा कस त्याने वापरलेल्या अनुभवरूपी कच्च्या मालातही नसतो आणि तो किती विद्वान आहे यातही नसतो. माणसाच्या मनाच्या हालचाली, बारकावे, त्यातले उथळ वा सखोल प्रभाव आणि अशा अनेक मनांचे संबंध यांचे सहज आकलन असल्याशिवाय कुणीही लेखक ' सिद्धहस्त ' ठरत नाही. माझ्या आकलनाप्रमाणे भारत सासणे हे तसे सिद्धहस्त लेखक आहेत. त्यांच्या कथा या मनावरच्या त्यांच्या मास्टरीने समृद्ध असतात. अशा अभिव्यक्तीच्या संपर्कात येणारे वाचकही त्या समृद्धीचा स्पर्श मिळाल्याने अधिक परिपक्व होतात, असे मला वाटते. त्यांच्या सर्वच कथांतून मला हे जाणवत

आलेले आहे. कुठे काही तांत्रिक दोष जाणवतात, कुठे कथेचा शेवट उरकलेला दिसतो, तरीही, ' मोठेपणा ' तो मोठेपणाच ! मराठीतला हा एक मोठा लेखक आहे.

खूप मोठे लटांबर न घेता त्यांची ' मनातला मोर ' ही कथा बघा. एक श्रीमंती वाडा, एकत्र कुटुंब, घराण्याची प्रतिष्ठा, स्त्रियांनी क्वचित एखाद्या उत्सवाला घरातून बाहेर पडणे आणि बाकी सतत वाड्यात बंद असणे – असे एकूण वातावरण. त्यात एक नवी सून येते. ती झुंबर साफ करते, वगैरे. मुख्य म्हणजे तिला एकदा मोरदर्शन होते – लोक म्हणतात, ते मोहिनीबुवाने झपाटणे आहे. हळूहळू आपल्या लक्षात येत जाते की हा तिच्या मनातला मोर आहे. त्याने तिला या बाहेरच्या बंधनांतून मोकळेच केलेले आहे. कलेत वास्तव आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोण वगैरे विसरून जायचे. या कथेत सासण्यांची लेखक म्हणून अगाध मास्टरी दिसते-जाणवते. मानसिक प्रक्रियांवर असते हुकमत तेव्हा भाषेवर आपोआप येते. बाकीचे नुसते शैलीसम्राट वा शब्दप्रभू अशा लेखनापुढे फिके पडतात. ही कथा, काय घडले या उत्सुकतेसाठी नुसती नाही वाचायची, हिच्या शब्दा शब्दातून झिरपणाच्या सखोल भानासाठी वाचायची. बाहेरच्या वातावरणाला प्रतिक्रिया देण्याचे न जगता ती सून ' तिचे जगणे ' जगू लागते, हे मराठी कथेत अपवादात्मक आहे. सारांश, ही कथा सावकाश, घाई न करता, वाचायला हवी.

तर असे हे आपले एक मोठे लेखक संमेलनाचे अध्यक्ष झालेले आहेत. ते नुसत्याच, त्याच त्या अनेकदा ऐकलेल्या राजकीय गप्पा हाणून वेळ साजरी करून नेणार नाहीत याची खात्री वाटते. सासण्यांचे अध्यक्षीय भाषण नक्कीच साहित्याच्या दृष्टीने महत्त्वाचे असेल. ' या वेळचे संमेलन वाडऱ्यांनी दृष्ट्या अर्थपूर्ण असेल ' असे कुणा संबधिताने जाहीर केलेले आहेच. (आजचा पुणे मटा पुरवणी पान ३.) तसे घडेल याबद्दल शंका नाही.

--- ००० ---

साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षेचे भाषण

१. ही एक उरकायची औपचारिकता आहे असे न समजता हेच सर्वात जास्त महत्त्वाचे समजावे.
२. उद्घाटन समारंभात वक्त्यांची संख्या कमी ठेवावी.
३. प्रत्येक वक्ता, विशेषतः राजकीय पुढारी, त्याचे भाषण सुरू करण्यापूर्वी जे विष्णुसहस्रनाम घेतो त्याला फाटा द्यावा.
४. जो कुणी वक्ता, विशेषतः राजकीय पुढारी, अध्यक्षांच्या भाषणाला, त्याच्या स्वतःच्या इतर ' महत्त्वाच्या व्यस्ततेमुळे ' थांबू शकणार नसेल त्याला स्वतःचे भाषण करायची संधी देऊ नये.
५. आपापली भाषणे उरकून, टाळ्या खाऊन राजकीय पुढार्यांनी, अध्यक्षांच्या भाषणाला न थांबता, त्याचा अपमान करून निघून जायचे, हीच पद्धत चालू ठेवायची असेल तर त्यांची भाषणे चालू असताना अध्यक्षांलाही पुस्तकांचे स्टॉल्स बघत हिंडण्याची मुभा द्यावी.
६. अध्यक्ष म्हणजे फक्त एक गुळाचा गणपती – नाइलाज म्हणून चालवून घ्यावा लागणारा माणूस, असे समजत गेल्यामुळेच या संमेलनांचा दर्जा खालावत चाललेला आहे – यात दुरुस्ती अत्यावश्यक आहे.
७. आयोजकांच्या आणि वक्त्यांच्या राजकीय उद्दिष्टांना आवर घालावा. साहित्यात राजकारण वर्ज्य नसते असे म्हणत या संमेलनातून साहित्यच वर्ज्य करायचे, असले लोकांना वेडे बनवायचे थांबवावे.

--- ००० ---

सुधीर दामले

हे नाट्यदर्पणच्या जंगी मैदानी कार्यक्रमाचे शिल्पकार ! अत्यंत आकर्षक आणि नाट्यकर्मींना सन्मान देणारा असे तो कार्यक्रम. दोन वेळा मला त्या प्रसिद्ध नाट्यदर्पण पुरस्काराच्या काळ्या कभिन्न नट-मूर्ती मिळाल्या होत्या ! हातात मुखवटा बाळगणाऱ्या. पाहात राहावे अशा मूर्ती ! कै. दामले यांच्या प्रती कृतज्ञता आणि आदर ! त्यांच्या स्मृतीस अभिवादन !

--- ००० ---

आश्चर्य म्हणजे, आज एक कावळा आनंदाने, चालीवर कावकाव करताना ऐकला ! जगाच्या दृष्टीने हे एक शुभचिन्ह असावे !

मिर्लिंद शिंत्रे यांनी पोस्ट केलेल्या, नरहर कुरुंदकरांच्या, ' मी आस्तिक का नाही ' या लेखावर मी दिलेली कॉमेंट -- माणूस आस्तिक असो की नास्तिक, त्याचे जगणे वैचारिक पद्धतीनेच चालते. याचाच अर्थ तो स्वतःची वेगळी ओळख मानतो. स्वतःला ' अलग ' समजतो. स्वतःची बुद्धी, अनुभव, प्रभाव हे विश्वासाह मानतो. आत्मकेंद्रित जगतो. आस्तिक असो की नास्तिक, दोघेही दुःखी वा सुखी होतात, दोघांनाही वर्चस्व हवे असते, दोघेही अनीतीमान आणि हिंसक असतात. मी, माझे नेते, माझ्या विभूती, माझा देश यांच्या आधारावर दोघेही भेद मानतात आणि प्रसंगी कोणतीही मूल्ये पायदळी तुडवतात. आस्तिक म्हणजे कर्मकांड करणे आणि देवळात जाणे, हाच अर्थ रूढ झालेला आहे. संतांनी देवाबद्दल काढलेले उद्गार असे नाही आहेत. बुद्ध वा जे. कृष्णमूर्ती, तुकाराम वा ज्ञानेश्वर हे सगळे बासनात बांधून ठेवून हा लेख लिहिलेला आहे. वैचारिक स्तरावर जगणाऱ्यांत हित वा अहित कारक कोण हे सिद्ध करत बसण्याचा हा प्रयत्न मूळ मुद्दा सोडून असल्याने वावळट म्हणणे भाग आहे. तुझी हिंसा वाईट, माझी चांगली, असा हा प्रकार आहे. अनीती वा हिंसा यांतून, तुम्ही वैचारिक स्तरावर फक्त जगत असाल तोवर सुटका होणे शक्य नाही. हे दिसल्यानेच मूर्षा (absurd) कलेचा जन्म झालेला आहे. मी, माझी विचारसरणी, माझा धर्म, माझी भाषा, माझा पक्ष, माझा देश -- आणि यांतून येणारे संघर्ष, हे आहेत प्रश्न -- उगीचच, मी कसा शहाणा म्हणून काही उपयोग नाही. सारांश, कुरुंदकरांचा हा लेख मला उथळ वाटतो.

--- 000 ---

१२ जानेवारी २०२२.

" तिकडं नसेल जमत तर या इकडं " -- राज्याराज्यांतले सखाराम बाईडर.

नाशिकमधल्या येवला तालुक्यात एका मुख्याध्यापकाने किरकोळ भांडणावरून एका शिक्षकाच्या अंगठ्याचा चावा घेतला ! आता विद्यार्थ्यांवर हेच संस्कार होणार हे ओळखून तिथले पालक त्यांच्या अंगठ्यांना लोखंडी टोपणे बसवून घेत आहेत !

येत्या तीन दिवसांत एक लहान ग्रह पृथ्वीच्या दिशेने येत असल्याचे संकट नासाने सांगितले आहे -- राहिल्या असतील त्या कविता लिहून घ्या !

अभिव्यक्तिस्वातंत्र्याला पहिला ब्रेक असतो, ' लोक काय म्हणतील ' याचा ! या लोकांत कुटुंबातले लोक, नातेवाईक, मित्रमंडळी, समाज, असे सगळे येतात. कोणत्याही कलावंताने हे खालील गाणे नुसते पाठ करून उपयोग नाही -- सारखे सगळ्यांना म्हणून दाखवत राहिले पाहिजे ! निळू फुले यांनी एकदा विंगेची रेषा ओलांडली की ते निळू फुले राहात नसत ! ----- ऐ दिल अब कहीं न जा -- ब्लफ मास्टर -- ना कोई मेरा --

के. न्यान या स्त्री कवीच्या मुलाखतीतला एक भाग ---

INTERVIEWER

Do you use scientific information in your work in order to accurately depict the real world?

RYAN

I like the sound of facts, but I don't care about them as facts. I like them as texture. As for reality, I don't even have any interest in that word.

ओ. पी नय्यर यांचा आज जन्मदिवस. हा एक हिट गाण्यांचा सम्राट होऊन गेला ! त्यांनी संगीत दिलेले ' आरपार ' या सिनेमातले गाणे खाली देतोय. यात गुरुदत्त या महान कलाकाराचेही दर्शन होते. पूर्वी लग्नात सिनेमातली गाणी लावायची पद्धत होती. एकाने हे गाणे लावले ! धावत जाऊन ते बंद करायला लावावे लागले ! (अशाच कहाण्या मी ' दो हंसोंका जोडा बिछड गया रे ' आणि ' इसे मार दिया जाय या छोड दिया जाय ' या गाण्यांबाबतही ऐकल्या होत्या !) ----- (बाबूजी धीरे चलना – आरपार).

धन्यवाद, सांगलीकर आणि नाटकाची सर्व टीम !

Anmol Kothadiya is with Tanvi Naik and 3 others

2JtSm6an0uairy 170fc a0t s88:14 8A1M ·

ढोलताशे

झुंडशाहीचा उन्माद विरुद्ध व्यक्तीचा विवेक यातील विचारसंग्रह रंगमंचावर खिळवून ठेवणाऱ्या "ढोलताशे" या नाटकाचा प्रयोग जितका रंजक तितकाच विचारप्रवर्तक झाला. यात सांप्रदायिक उन्मादापासून, धर्माच्या खऱ्या व्यक्तिगत अध्यात्मिक अर्थाकडे नेण्याचा विवेकी प्रयत्न आहे. आजच्या सत्तालोलुप धर्मकारणावर आणि राजकारणावरही भाष्य आहे. उथळ मनोरंजन असो वा तथाकथित धार्मिक परंपरेच्या नावाखाली चालणाऱ्या बाबी, सुख बाहेरून ओरबडून घेण्याच्या लागलेल्या मानसिकतेवरही भाष्य आहे. नायकाच्या तोंडी येणारे काही संवाद जणू काही या नाटकाची आशयसूत्रेच आहेत- उदा. 'खरं शोधणारा घातक नसतो, खोटं टिकवणारा घातक असतो!' अर्थात या नाटकात रंगमंचावर जशी विवेकी व्यक्तिरेखा एकटीच पडते, तशीच समाजातही विवेकी हे अल्पसंख्यांकच उरतात, याचे शल्य टोचत राहणे, हे या आजही कालोचित असणाऱ्या नाटकात अभिप्रेत आहे. या प्रयोगातील क्लायमॅक्स प्रसंग तोच मात्र दृश्यतपशीलातील ट्रीटमेंटच्या दृष्टीने काहीसा फोकस शिफ्ट वाटला. बाकी किरकोळ तपशिलात न जाता, हे नाटक पेलण्याचा चांगला प्रयत्न येथे अनुभवता आला. काही कलाकार किरकोळ आजारी असूनही, प्रयोगात अपेक्षित ऊर्जा राखण्याचा त्यांचा प्रयत्नही कौतुकास्पद होता. सर्व टीमचे अभिनंदन

राज्य हौशी नाट्य स्पर्धा १५ जानेवारी या निर्धारित तारखेस सुरु होईल की नाही, अशी शंका होतीच. तेव्हा स्पर्धेअगोदरच्या दिवशी रंगीत तालीम म्हणून प्रयोगच ठेवण्याची या मंडळींची युक्ती चांगलीच होती. स्पर्धा झाल्यास एक रिहर्सल आणि न झाल्यास किमान केलेल्या प्रॅक्टिसचे, घेतलेल्या कथांचे काहीतरी मूर्त फळ तरी! स्पर्धा पुढे गेली म्हणून नाउमेद न होता, किमान तात्पुरती दुधाची तहान ताकावर तरी सांगली येथील "ढोल ताशे" च्या टीमला भागवता आली. प्रेक्षकांचा प्रतिसादही चांगला मिळाला. याचे आणखीन प्रयोग होत राहावेत...

१४ जानेवारी २०२२ / विष्णुदास भावे नाट्य मंदिर, सांगली

"ढोलताशे"

लेखक- चं.प्र. देशपांडे

दिग्दर्शक- डॉ. दयानंद नाईक

निर्मिती संस्था- अखिल महाराष्ट्र नाट्य विद्या मंदिर समिती, सांगली,

निर्माता- डॉ. शरद कराळे
 कार्यकारी निर्माता- आर्कि. विवेक देशपांडे
 नेपथ्य- आर्कि. नंदिनी देशपांडे
 नेपथ्य निर्माण- मुकुंद पटवर्धन
 पार्श्वसंगीत- डॉ. तन्वी नाईक
 प्रकाशयोजना- शशांक लिमये
 रंगभूषा- प्रसाद गद्रे
 वेषभूषा- धनश्री कुलकर्णी
 रंगमंच व्यवस्था- सायली दौंडे, वृषाली देशपांडे
 रंगमंच सहाय्यक- गोमटेश अंकलखोपे, देवांतक पाटील
 व्यवस्थापन- प्रकाश पाटील
 व्यवस्थापन सहाय्य- हेमंत सुतार, दिगंबर कोईकडे
 विशेष आभार- दातार साऊंड, राजू सुपेकर, रविकांत बरगाले, हरमन चहा
 पात्र परिचय
 अवंती- कविता गडकरी
 अक्षय- यशोधन गडकरी
 काकू- सुप्रिया उकिडवे
 अश्विनी- कल्याणी खाडिलकर
 समीर- प्रसाद बर्वे
 बळवंतराव- सचिन कुलकर्णी
 काकासाहेब जोशी- मुकुंद पटवर्धन
 फोटोग्राफर- सायली दौंडे
 धारपुरे- आर्कि. विवेक देशपांडे
 पारसनीस- भालचंद्र चितळे
 सौ पारसनीस- धनश्री कुलकर्णी
 अतिथी कलाकार- मृणाल बर्वे, मृणाल कुलकर्णी, वृषाली देशपांडे, कांची गडकरी, सागर देशपांडे, अबीर देशपांडे

शेकाप चे एन. डी. पाटील

आणीबाणीच्या काळात मी कोल्हापुरात होतो. (मला त्या वेळी इंदिरा गांधींची राजवट आणि त्यांचे निर्णय पटत होते, ते जाऊ द्या.) तर त्या काळात मी एन. डी. पाटील यांची दोन भाषणे तिथे ऐकली होती. विनोद आणि उपरोध यांचे असे जहाल मिश्रण मी कधी कुठे ऐकले नाही ! त्या काळात कुटुंब नियंत्रण शस्त्रक्रियांचा बराच जोर होता. ' वरच्यांना ' खुश करण्यासाठी तो एक तूफान कार्यक्रम चालू होता. त्या संदर्भात ते जे बोलले ते अजून माझ्या लक्षात आहे -- " अहो, इथले सगळे आठवडे बाजार ओस पडलेत. कुणी फिरकतच नाही तिकडं. कारण हे लोक तिथे तंबू टाकून वाटच बघत बसलेले असतात. तरुण असो, म्हातारा असो, पकडून आत नेतात आणि शस्त्रक्रिया करूनच सोडतात. कुणी कितीही नको नको म्हटले तरी ते ऐकत नाहीत. त्यामुळं जातच नाही कुणी तिकडं ! तर या पद्धतीनं खूप झाल्या आहेत शस्त्रक्रिया ! भारतभर ! तडाखाच लावलाय ! आता तुम्ही म्हणाल की किती झाल्या बावा शस्त्रक्रिया ? तर ते त्याचा आकडा जाहीर नाही करू शकत. कारण त्यात एक प्रॉब्लेम आहे ! झालंय काय की

भारतातले सगळे शस्त्रक्रियांचे आकडे एकत्र करून बेरीज केल्यावर ती टोटल भारताच्या एकूण लोकसंख्येहून जास्त येतेय ! " इथे प्रचंड हशा ! त्यांची मी ऐकलेली ती दोन्ही भाषणे मला खूप आवडली होती !
त्यांचे ९३ व्या वर्षी निधन झाल्याचे कळते. त्यांच्या स्मृतीला माझे आदरपूर्वक अभिवादन !

--- ००० ---

Abhimanyu Bhupathi

Janu0matrcgSy 17 oat 1i9:n50so0 t7P9dMucc .

Please do come and watch! 🙏

This Wednesday at 7:30 pm at Rangashankara.

Panchamukhi Natara Samuha D.S. Chougale Champra Deshpande Madhusudhan
Maddy Shivanna Prema Mahesh Kalavati Kamadolli Prabhakara Rao Anu Latha
Sachin Ranganath ಪಂಜು ನಾರಾಯಣ್ Pavan Subramanya Ravi Shankar S Mahantesh
Doddamani

माझ्या ' बुद्धिवळ आणि झब्बू ' चा कानडी अवतार ---

झाले बाबा एकदाचे ! (संकेतस्थळ)

माझ्यासारख्या लेखकाने संकेतस्थळ करणे आणि ते अद्ययावत ठेवणे हे तसे खूप कष्टाचे काम आहे. तांत्रिक सराव कमी असल्याने आणि असल्या कामाचा कंटाळा असल्यानेही ते कष्ट जास्त वाटत असतील. पण, आनंद हा की ११ जानेवारी २०२२ पर्यंत माझ्या संकेतस्थळाचे (वेबसाईटचे) अद्यावतीकरण पूर्ण झालेले आहे. आयुष्यभरात लिहिलेला सर्व मजकूर तिथे आहे. पुढेमागे कधी कुणाला हे सगळे एकत्र पाहावेसे वा अभ्यासावेसे वाटले तर ती सोय पूर्ण करून ठेवलेली आहे. अन्यथा, ज्यांना उत्सुकता असत... See more

champralekhan.com

www.champralekhan.com १८-०१-२२ ची पोस्ट.

अवकाश कलामंच, पुणे

कोल्हापूरच्या आमच्या नाटकसमूहाने जसे मी सुचवलेले ' प्रत्यय ' हे नाव स्वीकारले तसेच पुण्याच्याही आमच्या नाटकसमूहाने मी दिलेले ' अवकाश ' (space या अर्थी) हे नाव स्वीकारले. पुण्यातला हा समूह स्थापन करताना मुख्यतः विद्यासागरचा पुढाकार होता. तालमीला मनपाच्या शाळेत जागा मिळावी म्हणून आणि नंतर तिच्या नूतनीकरणासाठी अनेकदा विद्यासागर आणि मी शिक्षण मंडळाच्या अध्यक्ष्या केविनबाहेर तीन तीन तास वाट पाहण्याचे काम केलेले आहे. विद्यासागर म्हणजे विद्यासागर अध्यापक -- माझ्या ' धागेदोरे ', ' समतोल ', ' ट्रेलर ', ' साक्ष मावळत्या सूर्याची ' या संहितांचा दिग्दर्शक आणि नंतर व्यावसायिक रंगभूमीवरची, ' आधी बसू मग बोलू ', आणि ' साखर खाल्लेला माणूस ' ही खास यशस्वी नाटके लिहिणारा लेखक. आमच्या या समूहाबरोबर असणारे अनेकजण आता कलेच्या क्षेत्रात काही ना काही कामे करत आहेत. प्रशांत तपस्वी याने अनेक मराठी चित्रपटांतून कामे केलेली आहेत. गणेश सागडे हा टीव्ही चॅनेलवर प्रबंधक आहे. अनिल भागवत, विश्वास गद्रे हे उत्तम नट तर आमच्या बरोबर होतेच. मधुराणी गोखलेही ('आई कुठे -- ' वाली) तेव्हा आमच्याबरोबर असायची. नंतर तिने माझ्या, ' तुमचं आमचं सेम असतं ' या नाटकात काम केले. तसेच आनंद अलकुंटे हा एक उत्तम अभिनेताही आमच्या या नाटकसमूहात होता. त्याने त्या वेळी माझ्या ' धागेदोरे ' आणि ' साक्ष -- ' या संहितांत कामे केली.

त्यानंतर त्याने हिंदी मालिकांमध्येही कामे केली. हे सगळे सांगायचे कारण म्हणजे, आता तो ' मुलगी झाली हो ' या मालिकेतल्या विलास पाटील या भूमिकेत दिसणार आहे, अशी बातमी आहे ! तो त्याच्या या भूमिकेचे सोने करील यात शंकाच नाही !

' अवकाश कलामंच, पुणे ' झिंदाबाद !

--- ००० ---

गोडसे आणि अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य

नथुराम गोडसे हा एक वार्डट माणूस होता – तो कलाकृतीतही वार्डट माणूस म्हणूनच आला पाहिजे. एखाद्या नटाचे अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य म्हणजे तो कसा आणि किती वार्डट आहे हे व्यक्त करण्याचे कौशल्य. ते प्रत्येक नटाचे वेगवेगळे असू शकेल. कुणी म्हणेल, असे नाही, तो चांगला होता. तो कसा चांगला होता हे तुमचे स्वतंत्र कौशल्य वापरून तुम्ही दाखवू शकता. म्हणजे काय, तर पात्रांबद्दलची तुमची मते, तुमची भूमिका व्यक्त करण्यात तुम्ही कितीही कौशल्य दाखवू शकता. तेच तुमचे अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य. हा प्रश्न ऐतिहासिक टाइप नाटकांत वगैरे अधिक उघडा पडतो. इतरही बहुसंख्य कलाकृतींत, चांगल्याला चांगले म्हणा, वार्डटाला वार्डट म्हणा, हे असतेच. गब्बर हा खल म्हणूनच सादर झाला पाहिजे. सामान्यतः करमणुकीच्या क्षेत्रात तर चांगल्याचा विजय वगैरे या मार्गानेच कलाकृती जावी लागते, मग ते काम करण्यासाठी लागणारे कौशल्य वापरण्याचे हवे तेवढे स्वातंत्र्य दिले जाते – राजकीय पुढाऱ्यांपासून सगळेच त्या स्वातंत्र्याचे भोक्ते आणि पाठिराखे असतात. कला ही ' योग्य ' भूमिका मांडण्यासाठी असते, अशी कलेबाबतची एक अत्यंत बावळट, निर्बुद्ध समज याच्या मुळाशी असते. आजही उत्तमोत्तम कलाकृतींची निर्मिती पाहिली तर ती अशी बिनडोक नसते, हे सहज समजू शकते. सतीश तांबे वा राजन खान यांच्या चांगल्या कथा-कादंबऱ्या घ्या. उत्तम कलेत पात्रांचे मूल्यमापन हा मुद्दाच नसतो. पात्रांना चांगले-वार्डट ठरवत जाणारा लेखक जगण्याच्या प्रक्रियेचा मोठा आवाका घेऊच नाही शकत. आता, किंग लियर, हॅमेट, मॅक्बेथ हे चांगले की वार्डट ? पात्रांना चांगले-वार्डट म्हणणे ही कलेतली अगदीच बालिश पातळी झाली.

एरवी कुणी याच्या फंदात पडत नाही पण राजकीय प्रवाहावर भले-बुरे परिणाम होण्याची शक्यता असेल तर खूप लोकांना जाग येते. ऐतिहासिक नाटक हे एक तर विभूतिपूजेसाठी किंवा दुष्टपणा उघडा पाडून त्याला शासन करण्यासाठीच असले पाहिजे, अशी आपली भूमिका असते. त्यामुळे त्या क्षेत्रात काहीही मौल्यवान निर्माण होणे अशक्य होऊन बसते. मते, अस्मिता, कट्टरता हे व्यक्त करण्यासाठीच कला असते असे एकदा गृहीत धरले की अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य ही एक भातुकली होऊन बसते. इथे तेच, तेवढेच हवे आहे. गोडसेचे विचार मान्य असणाऱ्याने गोडसे सादर करणे आणि ते मान्य नसणाऱ्याने सादर करणे, हा एक भेद आणि त्याची भलावण होते आहे का की नाही हा दूसरा भेद – एवढ्या वर्तुळात आपली विद्वत्ता फिरताना दिसते. मग, एकमेकांना ढोंगी म्हणणे, मग खरे ढोंगी कोण हे ठरवत बसणे – असे ते रंगत राहते. एक तर कला म्हणजे करमणूक असे समजणारे बहुसंख्य लोक यापलीकडे काही पाहू इच्छितच नाहीत – तसेच आपले ' भूमिका ' वाले ! त्यांनाही अशा वैचारिक निष्कर्षातच कला असते, असे वाटते.

मुळात कलावंताचे व्यक्तिगत विचार आणि कला यांचा संबंधच लावत बसू नये. कलाकृतीच पाहावी. एखादा गुन्हेगारही उत्तम कलावंत असल्याची उदाहरणे आहेत. एझ्रा पाउंड हा कवी हिटलर-मुसोलिनीचा चाहता असूनही हेमिंग्वे म्हणतो की जोवर इंग्लिश असेल तोवर पाउंड असेल !

चांगली सर्जक कला ही आधी मतमतांतरांपासून स्वतंत्र असते. ती जगण्याच्या प्रक्रियेचे समग्र भान घेत जाणारी असते. कोणता तरी वैचारिक साचा वाचकांवर वा प्रेक्षकांवर बिंबवत राहणे, हे तिचे कामच नसते. कलेबद्दल असल्या बालिश कल्पना जोपासणाऱ्या समाजात असले फालतू वाद आणि बोंब चालूच राहणार.

--- 000 ---

आम्ही बँकवाले -- हल्ली मात्र भेटीगाठी थांबलेल्या आहेत --
(२४-०१-२० ची फोटोसह पोस्ट).

गिरीश पतके

मुंबईच्या रुईया महाविद्यालयाने आयोजित केलेल्या, विष्णुशास्त्री चिपळूणकर या व्याख्यानमालेतले दुसरे पुष्प गुंफताना थोड्याच वेळापूर्वी आपले मित्र गिरीश पतके यांनी, ' गेल्या अर्धशतकातली मराठी रंगभूमी ' या विषयावर व्याख्यान दिले. सुमारे सव्वा तासात त्यांनी अनेक महत्त्वाच्या विषयांना आणि प्रश्नांना उलगडण्याचा प्रयत्न केला. याचा एक सविस्तर लेख ते तयार करणार आहेत. तो लेख अभ्यासकांना नक्कीच काही दिशा देणारा ठरेल यात शंका नाही.

अभिनंदन, गिरीश !

--- ००० ---

" डरकी ताकत लालचसे जादा होती है ! "

-- अनिल सिंघवी, झी बिझिनेस चॅनेल.

डॉ. अनिल अवचट

यांचे ७७ व्या वर्षी निधन झाल्याचे कळते. एक विचारवंत, सामाजिक कार्यकर्ते आणि लेखक म्हणून ते प्रसिद्ध होते. त्यांच्या लेखनातून मिळालेली एक माहिती आणि गोदावरी परुळेकर यांच्या पुस्तकातली एक माहिती यांचा ' सामसूम ' हे नाटक लिहिताना मला उपयोग झाला होता.

त्यांच्या स्मृतीस सादर अभिवादन !

--- ००० ---

" आम्ही घोषणाच केली आहे की जे लोक आमचा पक्ष सोडून जातील त्यांना परत कदापि पक्षात घेणार नाही ! "

" ज्यांना स्वयंपाक येत नाही ते त्यात कांदालसुणाचा मारा जास्त करतात. "

-- सोनाली कुलकर्णी (ज्येष्ठ), ' गुलाबजाम ' या सिनेमात.

आज सकाळी दिला त्याच प्रकारचा फोटो दोन वर्षांपूर्वीही दिला होता -- थंडीसाठी त्यातल्या त्यात बुद्धिमान सोय --
(फोटो).

कवी आणि वाचक

स्वतःचा अनुभव व्यक्त करणारे, परिवर्तनवादी, आध्यात्मिक प्रश्नांना सामोरे जाणारे तसेच रूटीन भावभावनांच्या रचनांची गीते लिहिणारे -- असे विविध प्रकारचे कवी असतात. तसेच वाचकही विविध आवडीचे, अभिरुचीचे, अपेक्षांचे असतात. त्यामुळेच, कोणत्याही पूर्वग्रहाशिवाय आणि अपेक्षारूपी मताशिवाय वाचकाने कविता वाचणे हीच त्यातल्या त्यात चांगली प्रक्रिया असू शकते. कवी आणि वाचक यांच्या प्रक्रिया जर वेगवेगळ्या वा संघर्षात असल्या तर कवितेचे बालिश अर्थ लावले जाणे, हेतूपूर्वक चेष्टा होणे, आपल्याला न समजणाऱ्या कवितेचे गांभीर्य राहूच नये असे तिचे ' प्रामाणिक ' विरूपीकरण करणे, असे प्रकार होऊ शकतात. कवीने एकदा कविता लिहून झाली की तिच्या भवितव्याची काळजी करू नये. कवीने असल्या प्रकारांत बोलायला जाणे म्हणजे त्या कवितेला खुरटवणारे ठरते.

तिला मर्यादा घालणारे ठरते. लिहिताना कवीलाही स्वतःची कविता ' पूर्ण ' कळते, असे होत नाही. त्यामुळे एकूणात त्याने यात न पडणेच चांगले असते. समजा, कविता खुलेपणाने वाचू न शकणाऱ्या वा कवितेवर रागावणाऱ्या वाचकांच्या प्रतिक्रियांमुळे त्या कवितेची वाट लागली तरी कवीने स्वतः गप्पच राहावे. कवितेत असेलच काही आशयद्रव्य तर कदाचित काही गंभीर वाचकांपर्यंत ते पोचूही शकते. यासाठी, वाचकांनी एकमेकांच्या प्रतिक्रियांचा स्वतःच्या वाचनावर परिणाम घडू द्यायचा नाही, हे पाहायला हवे. या कशावरच, अर्थात, कवीचा कोणताच ताबा वा अधिकार असू शकत नाही. हे ओळखून कवीने, आपली कविता फडतूस ते ग्रेट काहीही ठरू शकते हे समजून असावे. कविता एकदा लिहून झाली की वाचकांच्या प्रवाहात तिला सोडून द्यावे आणि तिचे जे काही होईल त्याच्या परिणामापासून स्वतःला लांब ठेवावे. याची नसेल तयारी तर ' एकट्याच्या ' चिंतनातून येणाऱ्या कविता लिहूच नयेत. आणि दुसरे महत्त्वाचे म्हणजे आपली कविता खुलेपणाने वाचली जात नाही आहे असे वाटत असले तरी पुढील कविता लिहिताना त्याचा आपल्या सर्जकतेवर परिणाम होऊ देऊ नये. थोडक्यात म्हणजे कवीने स्वतः त्याच्या कवितेच्या कोणत्याही, कशाही प्रकारच्या यशापयशाबद्दल टची वा हळवे राहू नये. अमुक करावे, तमुक करू नये, हे काही सल्ले नाहीत. कवितेच्या स्वतंत्र वाढीसाठी हे आवश्यक वाटल्याने सुचवले आहे. ' जो होगा सो होगा ' असा एक सारांशही असू शकतो.

--- ००० ---

सतीश तांबे यांच्या एका प्रश्नावरचे माझे विचार --

वाचकांचे ' वाटणे '

कवीच्या चिंतनात त्याला महत्त्वाचे वाटते ते येत असते -- वाचकांच्या अपेक्षेत ते बसत नसेल तर त्याने ती कविता वाचू नये. पण कवीने काय करायला हवे, वगैरे सांगत बसू नये. कविता वाचकाला ' खरी ' वाटण्याची चिंता कवीने मुळीच करू नये. रूटीन मनाला ' खोटं नाटं / भलतंसलतं / अतिशयोक्त ' वाटणारेच तर असते कलेत. ' ट्रायल ' कादंबरी कोणत्या रूटीन मनाच्या गावी असू शकते ? न-कविता, अतिवास्तववादी कविता ही, फक्त परिवर्तनवादी अपेक्षा ठेवणाऱ्यांना भाषेने केलेली फसवणूकच वाटू शकते. हे पाहून कवीने तीच ती रटाळ री ओढत बसावी ? एखादी कविता निरर्थक, रद्द म्हणून टाकून देण्याचे स्वातंत्र्य वाचकाला असतेच -- त्यात कवी ढवळाढवळ करूच नाही शकत. ' नेहमीच्या ' मनाचा ताबा सोडून मुक्तपणे कविता लिहिणे हे आता नवीन राहिलेले नाही. पण, हे मान्यच नसलेले वाचक असू शकतातच.

--- ००० ---

उंटाने कोणत्याही अस्मितेशिवाय उंट म्हणूनच जगावे -- जास्त चाहते मिळवण्यासाठी उगीचच हत्ती, वाघ, कुत्रा वा गाढव यांच्यासारखे जगायचा प्रयत्न करू नये ! (फोटो).

अंतर्बाह्य

स्कूटरने झपाटलेला - (फोटो).

सुषमा राव, तुम्ही मोहित टाकळकरच्या दिग्दर्शनाखाली कानडीत सादर केलेले माझे ' ढोलताशे ' नाटक पाहणे हे मला खूपच आनंद देणारे होते ! तुम्हाला तुमच्या वाढदिवसानिमित्त खूप शुभेच्छा ! (फोटो).

एक कलावंत म्हणून नम्र विनंती

मुळात मी कलावंत तरी आहे का, हा काहींचा प्रश्न असू शकतो, याची मला जाणीव आहे. त्याबद्दल माझे काही म्हणणे नाही. पण, मला स्वतःला मी लेखक, कवी, कलावंत आहे असे वाटत असल्याने ही पोस्ट लिहीत आहे. खरे तर माझी लेखनप्रक्रिया आणि माणसाच्या जगण्यातले कलेचे स्थान यावर मी अनेकदा लिहिलेले आहे. तरीही, पुन्हा एकदा, इथे काही स्पष्ट करावे, असे वाटते. मी लिहितो त्या सर्व साहित्यप्रकारांबद्दल वेगवेगळे बोलत न बसता, कविता हे माध्यम धरून लिहितो.

मी एकाच प्रकारच्या कविता लिहीत नाही. पण, एक नक्की असते की भावनिक उद्रेक, सांगीतिक लय, पारंपरिक प्रतिमांचे जंजाळ, माझी स्वतःची सुखदुःखे, मते, विचारप्रणाली वगैरे मांडण्यासाठी वा कुणाला काही पटवून देण्याच्या हट्टाग्रहासाठी मी लिहीत नाही. माझ्या प्रत्येक कवितेतला मी म्हणजे ती कविता लिहिणारा मी आहे, असे नसते. मानवी जगणे, त्यातले संघर्ष, विसंगती आणि भ्रम यांच्या मला दिसणाऱ्या प्रक्रिया मी व्यक्त करत असतो. त्यासाठी मला कवितेचा प्रकार वा घाट कोणताही चालतो – कविता, गद्यकविता, काव्यगद्य, ललित मजकूर असे तुम्ही त्याला काहीही म्हणू शकता. मी ते कविता विभागात घेतो याने कुणीही रागवायचे वा विचलित व्हायचे कारण नाही. ती एक कलात्मक अभिव्यक्ती म्हणून पाहिले तरी चालू शकते. मुळात त्यात काही कलात्मकही नसते असे वाटणाऱ्यांनी त्याचा नाद सोडून द्यावा आणि दुर्लक्ष करावे. कवितेच्या इतर प्रकारांत, वास्तववादी, अतिवास्तववादी, मूर्धात्मक, असंगत, अनियंत्रित, निरर्थक – असे कवितेचे सर्व प्रकार माझ्या लेखनात येऊ शकतात. त्याचप्रमाणे, गंभीर, हलकेफुलके, विनोदी, उपरोधिक असे शैलीचेही अनेक प्रकार असू शकतात. हे असे सगळे ज्यांना चालणारच नसेल त्यांनी या लेखनाचा कृपया नाद सोडून द्यावा. कवितेचा प्रकार आणि घाट यांबद्दल ठरलेल्या आणि आग्रही अपेक्षा असणाऱ्यांनी माझ्या कविता वाचायचा त्रास घेऊ नये.

दैवावर वगैरे मला काही बोलायचे नसले तरी दुर्दैवाने आपल्या वाचकांमधल्या बऱ्याच वाचकांची मने केवळ राजकारणग्रस्त आहेत, असे मला दिसते. प्रत्येक अणुरेणूत तुकारामाला जसा ईश्वर दिसायचा तसेच यांना फक्त राजकारण दिसते. कला ही पूर्ण मानवी जगण्याबद्दल असण्याची शक्यताच त्यांना मान्य नसते. ते स्वतः चोवीस तास मोदी, राहुल गांधी, हिंदुत्ववाद, गांधीवाद, आंबेडकरवाद आणि कोणती राजकीय मते बरोबर वा चूक यातच गुंतलेले आणि गढलेले (आणि माझ्या मते गाडले गेलेले) असतात. त्यांनी कसे जगावे याचे सल्ले देण्यासाठी मी लिहीत नाही. त्याचप्रमाणे, मी कसे लिहावे हेही कुणी मला सांगू नये. अभिव्यक्तिस्वातंत्र्य म्हणजे फक्त वेगवेगळी मते व्यक्त करण्याचे स्वातंत्र्य नव्हे – ती तर सक्ती ठरेल. मतांमध्ये गुरफटलेले जगत राहण्यामुळे आपण सर्वांचेच जगणे घाण करत राहतो, हा प्रश्न ज्याला दिसत असेल त्याला त्याही मार्गातले चिंतन व्यक्त करायचे स्वातंत्र्य असायला हवे. अर्थात, ते स्वातंत्र्य मी कुणाकडे मागत नसून घेतच असतो.

माझ्या दृष्टीने एक वेगळाच गंभीर प्रश्न अस्तित्वात येतो तो म्हणजे माझ्या अनेक पोस्टवर काहींच्या राजकीय मतांचे व्यक्त होणे वा माझ्या अभिव्यक्तीला राजकीय अर्थ देण्याचे प्रयत्न होणे. वाचकांनी काय करावे हे त्यांचे स्वातंत्र्य आहे, हे मला समजते. पण, इथे माझ्या पोस्ट खुलेपणाने आणि योग्य त्या गांभीर्याने वाचणारे काही वाचक आहेत. त्यांना विक्षेप निर्माण करण्याचे काम कुणी करू नये, ही नम्र विनंती आहे. राजकीय भूमिका हेच आयुष्य हे ज्यांचे ठरलेले आहे त्यांनी कृपया माझे काही वाचू तर नयेच पण मित्रयादीतूनही वजा व्हावे ही विनंती. कारण मी त्यांच्यासाठी लिहीत नाही. आणि खूप वाचक असण्याचीही या लेखनाला गरज नाही. नुसतेच फाटे फुटणे आणि विषय-आशय सोडून भरकटणे यात सर्वांच्याच वेळेचा अपव्यय आहे. तरीही, सारखे राजकीय विचारांनी ग्रस्त असणे जरा बाजूला ठेवून जे इथले काही वाचू इच्छितात त्यांचे स्वागतच आहे. कुणाचा उपमर्द करायचा हेतू नाही. माझेही सगळे, या पोस्टसह, सगळे राजकीयच आहे, असेही काहींना वाटू शकते – त्यांना रामराम !

राजकीय मते व निष्ठा स्थगित ठेवून वाचू शकणाऱ्या खुल्या वाचकांना एक विनंती आहे की कृपया कुणाचेही शोरे न वाचता त्यांनी स्वतंत्रपणेच वाचावे.

एवढा कशाला हवाय विचार कोणत्याही लेखनाचा असे ज्यांना वाटत असेल त्यांनीही हाच माझा रामराम समजावा, ही विनंती.

--- ००० ---

माझ्या या मित्राचे थोडक्यात माहात्म्य ----- (प्रकाश बुद्धिसागर).

एक चांगली आठवण – (विझोळ या कवितासंग्रहाचे प्रकाशन).

बजेटचा सारांश --

१. एकूण रक्कम -- ३९।। लाख कोटी रुपये.
२. हे शून्य आहे -- यात काहीच नाही.
३. सर्व क्षेत्रांवर हजारो कोटी रुपये खर्च होणार.
४. भारतीय नागरिक श्रद्धावान आहेत यावर सत्ताधारी आणि विरोधक या दोघांचीही श्रद्धा आहे.

--- ००० ---

काल खूप दिवसांनी एक डास गुणगुणला --

याचा अर्थ, आता

थंडी संपली !

Abhimanyu Bhupathi is with Prabhakara Rao and 11 others

tSpFoebnru31thuaryf h3 ag0t 1e07d:143 2A6Mu ·

"Chess and Donkey" in the play Bangalore

Tomorrow evening at 6 pm

In the village of art

Come on, be encouraged.

Today evening at 6 pm

Panchamukhi actors group (R) acting

#Chess_and_Donkey drama

Champra Deshpande / D. S. Chougale / Abhimanyu Bhupathi

Kalagrama Mallatthalli, near Bangalore VV,

Bangalore...

🌸 Watch it without fail 🌸

०४-०२-२२.

भारतरत्न लता मंगेशकर

आपल्या या महान गायिका आपल्यातून आज गेल्या आहेत !

कोट्यवधी लोकांच्या आयुष्यांतले तासंतास व्यापून माणसांचे जगणे घडवणारी ही व्यक्ती होती. संगीताचा आणि कल्पनाशक्तीचा खूप संबंध असतो असे मानसशास्त्रीय सत्य वाचनात आले होते. एकूणच भारताची कल्पकता म्हणजे लताजी होत्या ! मला संगीताची भाषा नाही माहीत पण कोणत्याही चालीत आणि त्या चालीच्या आजूबाजूला असणाऱ्या सर्व बारीकसारीक जागाही घेत-भरत जाणारा हा एक अजब आवाज होता. हे नुसत्या निसर्गदत्त आवाजाने नाही घडत. त्यामागे असते एक अत्यंत तरल आणि संवेदनशील मन. ते एक निर्भय मन असते. अमुक हे घडेल का याची भीती वा हे असे व्हावे याची चिंताच नसलेला आवाज. हे नुसतेच व्यक्तिमाहात्म्य नसते. ' परि त्या विश्वंभरे बोलविले ' असे म्हणताना तुकाराम जे म्हणतात तीच असते ही प्रक्रिया. अमुक अभ्यासक्रम, तमुक प्रमाणपत्रे वर्गोंच्या कक्षा ओलांडणारे हे काही असते. विशेषतः भारतीयांच्या मानसिक जडणघडणीत प्रचंड सहभाग असलेली ही एक अद्वितीय कलावंत व्यक्ती होती.

निरनिराळ्या विचारसरणी, पक्ष, धर्म, जाती यांचा स्थितिशील प्रभाव गाजवणाऱ्या अशा या काळात, जेव्हा उद्वेगाने ' माझ्या मना वन दगड ' असे म्हणायची वेळ येते आहे, अशा वेळी लताजींची तरलता विशेष महत्त्वाची ठरते. कोणतीही कला ही माणसाला स्थितिशील क्रौर्यापासून वाचवत असते. ते कार्य लताजींच्या गाण्यांनी किती केलेले आहे याचे मोजमाप करता येणे शक्यच नाही.

असंख्य चाहत्यांच्या जगण्याला समृद्धी, अर्थपूर्णता आणि शहाणपण देणाऱ्या लताजींना अंतःकरणपूर्वक अभिवादन ! असे कलावंत देशात, समाजात असणे हा नुसता टाईमपास कधीच नसतो. ती तर जगणे शिकण्याची प्रक्रिया असते. पुन्हा एकदा त्यांच्या प्रती कृतज्ञता आणि अभिवादन !

--- ००० ---

०६-०२-२२

विवाद्य

समजा एखादा विषय/प्रश्न विवाद्य आहे. साहजिकच त्यावर अनेक भूमिका असणार. काही मराठी लोक म्हणतील की त्यांतली ' विवेकी ' भूमिका कोणती, ते बघायचे. अर्थातच, सगळेच म्हणणार की आम्हीच ' खरे विवेकी ' ! कोणत्याही समूहावर हेतवारोप करणे वा हे सगळे राजकीय आहे, असे म्हणणे हे यातून मार्ग निघायला काही उपयोगाचे होणार नाही. (तसे तर पूर्वी, मुंबईत तरी, सरकारी कार्यालयांत लुंगीबंदी झाली होती, असे आठवते. ते कायद्याने झाले होते की नुसत्याच परिपत्रकाने, आणि मुळात तसे काही झाले तरी होते का - असे अनेक फाटे आणि धागेदोरे यात असू शकतील). यातली नेमकी विवेकी भूमिका कोणती हे सांगू शकणारे विद्वान आपल्याकडे नाहीत, असे नाही. पण त्यांचा यात फारसा उपयोग नाही. अनेक भूमिकांमध्ये प्रामाणिकपणा, पोटतिडीक आणि प्राणप्रियता असते तेव्हा सर्वच विवेकांचे विचार आणि तर्क हे निरर्थक ठरतात. मग काय करावे ? सरळ, भूमिका आणि विवेक यांचा काही उपयोग नाही, हे आधी ओळखावे. हे ओळखण्यात जो शहाणपणा आहे तो कुणाच्याही विवेकापेक्षा श्रेष्ठच असणार आहे. उपलब्ध कायद्याप्रमाणे काय निघतोय मार्ग, हेच फक्त महत्त्वाचे आहे. संविधानभक्ती सगळेच दाखवत आहेत तर हे मान्य होण्यात अडचण येऊ नये. नाही तरी हे प्रकरण कोर्टांमध्ये गेलेलेच आहे असे दिसते. थांबावे ना जरा - कशाला हा आरडाओरडा, आगपाखड आणि आरोप-प्रत्यारोप ? आणि समजा कोर्टाचा निकाल काहींच्या विवेकाला पटणारा नाही लागला तर त्यांनी निवडून येऊन संविधानमान्य पद्धतीने कायद्यात बदल करावेत ना ! सगळ्यांच्याच भूमिका विवेकी आहेत असे म्हणून खूप वाद आणि मारामाऱ्या माजवू नयेत, असे वाटते. एक अत्यंत सामान्य नागरिक म्हणून हे मत मांडलेले आहे.

--- ००० ---

निशाणा, टोला, प्रतिटोला, घणाघात, इशारा, चिमटा, टीका, हल्ला, प्रतिहल्ला, बाँब, पक्षपात, सत्तेचा दुरुपयोग, कायद्याचे राज्य, न्यायालयाचा आदर, बेपत्ता, समन्स, वॉरंट, साक्ष, दिलासा, अडचणीत वाढ, माफीचा साक्षीदार, जामीन, सुनावणी, स्थगिती, कोठडी, अटक -- या अशा सगळ्या शब्दांनीही लोकशाहीला बळ मिळत असेल का ?

दिसामाजी काही तरी ते खणावे --

(लफडी, कुलंगडी, घोटाळे, उलाढाली, बेकायदेशीर, अनियमित व तत्सम --) – फोटो.

विरोधक आणि सत्ताधारी एकच वाक्य बोलताहेत -- " त्यांच्याकडे बोलायला विषयच नसल्याने ते याचे महत्त्व माजवताहेत ! "

विचारसरणीने नव्हे पण खांद्याने डावा असलेला ' पुष्पा ' हा सिनेमा काल पाहिला ! गुन्हेगारीतही मराठी मागे का, असा प्रश्न पडला !

आता या रस्त्याच्या अंतरंगात हे रंग समाविष्ट होतील -- तो रंगेल होईल -- येणाऱ्याजाणाऱ्यांच्या मनांचे तोल त्याने घालवू नये म्हणजे झाले ! --- (फोटो).

निसर्गदृश्यांचे लाखों फोटो काढले गेलेले आहेत -- त्यामुळे, आख्खा निसर्गच आता डुल्लिकेट वाटतो -- हे पूर्वी होऊन गेलेय खूपदा, असे वाटते -- (फोटो).

माझ्या डोळ्यांत आनंदाश्रू

काल संध्याकाळची घटना आहे. माझी मुलगी-जावई आणि त्यांचा मुलगा चि. आदित्य (म्हणजे अर्थातच माझा प्रिय नातू जो नुकताच बारावी झालेला आहे.) एका लग्नाच्या स्वागत समारंभाला गेले होते. कार्यक्रम नात्यातलाच होता. तिथल्या हॉलच्या बाहेर एक पोहण्याचा तलाव होता. तिथे बसू जरा वेळ म्हणून ते तिथे बसले होते. त्या वेळी एक ३-४ वर्षांचा मुलगा त्या हॉलमधून तिकडे आला आणि त्याला काही कळले नसावे -- तो त्या तलावात पडला. हे दिसताच काहीही विचार न करता माझा नातू तिकडे धावला आणि त्याने पाण्यात उडी मारली. त्या छोट्या मुलाच्या पोटात तोवर पाणी गेलेले होते. माझ्या नातवाने त्याला बाहेर काढले ! त्या छोट्या मुलाचे आई-वडील दोघेही डॉक्टर आहेत. त्यांनी योग्य ते उपचार केले आणि तो मुलगा वाचला. ती घटना घडली तेव्हा तिकडे कुणीच नव्हते. हे तिथे तिथे बसलेले असल्याने त्यांना दिसले आणि तो मुलगा वाचला ! त्याचे आई-वडील म्हणाले की याच्या ऋणातून आम्ही कधीच मुक्त होणार नाही ! नंतर त्यांनी ते कायप्पावरही प्रसृत केले.

पुढे बाजूला जाऊन कपडे पिळून माझ्या नातवाने तशाच ओल्या कपड्यांनीच त्या समारंभात भाग घेतला. या प्रकारात भिजून त्याचा मोबाईलही खराब झाला. ते अर्थातच फार किरकोळ आहे. त्या समारंभात चि. आदित्य जणू एक सेलेब्रिटीच झाला होता !

आज सकाळीच माझ्या मुलीने मला हे सगळे फोनवर सांगितले. सांगताना अभिमानाने ती तर सद्गदित झाली होतीच, पण, इकडे माझेही डोळे आनंदाश्रूंनी भरून आले होते !

आमचा चि. आदित्य म्हणजे एक अमूल्य रत्न आहे रत्न ! की हिरा म्हणू -- अधिकच ग्रेट ?

--- ००० ---

अभिजितने मागे एकदा उत्तम बसवले होते हे नाटक -- आता नव्या संचात -- (ए, आपण चहा घ्यायचा ?)

शाळा सुटली -- पालक हजर – (फोटो).

तीन नेते एकमेकांवर हल्ला करत काय काय बोलले ते दाखवून झाल्यावर एक टीव्ही निवेदिका म्हणाली, " आता पाहू या महत्त्वाच्या बातम्या -- "

सगळेच जर शिवरायांपासून प्रेरणा घेत आहेत आणि त्यांच्याच आदर्शांवर चालणार आहेत तर ते एकमेकांच्या विरुद्ध का आहेत ? (१९-०२-१७ ची मेमरी).

हल्ली कामाचे लोड खूप वाढलेय -- इतक्या चौकश्या करायला स्टाफच नाहीय –

आज एकही पत्रकार परिषद नाही ? मग टीव्हीला घालायला आणलेल्या हाराचे करू काय ?

दुसरीतला मुलगा : --- बाबा, सारखे रागावू नका -- तुमचे काय काय चुकलेय त्याचीही मी यादी करतोय !

हे बालगंधर्व मिरज इथले आहे – (ढोलताशे).

नुसताच भूतकाळ की रहस्यांचा खजिना ? – (फोटो).

Ftheb57Shrgugapryl 21 atans 74:e3c52d9u aPM6 ·

आवश्य पहायला या !!

६० व्या राज्यनाट्य महोत्सवात

अखिल महाराष्ट्र नाट्य विद्या मंदिर समिती, सांगली

विष्णुदास भावे नाट्यमंदिर, सांगली सादर करीत आहेत

चं. प्र. देशपांडे लिखित दोन अंकी नाटक

“ ढोल ताशे ”

दिग्दर्शक : डॉ. दयानंद नाईक

निर्माते : डॉ. शरद कराळे

कार्यकारी निर्माते : आर्कि. विवेक देशपांडे

प्रकाशयोजना : शशांक लिमये

नेपथ्य : आर्कि. नंदिनी देशपांडे

ध्वनी-पार्श्वसंगीत : डॉ. तन्वी नाईक

रंगभूषा : प्रसाद गद्रे

वेशभूषा : धनश्री कुलकर्णी

व्यवस्थापन : प्रकाश पाटील

कलाकार : कविता गडकरी, यशोधन गडकरी, सुप्रिया उकिडवे, कल्याणी खाडिलकर, प्रसाद बर्वे, सचिन कुलकर्णी, मुकुंद पटवर्धन, सायली दौंडे, विवेक देशपांडे, भालचंद्र चितळे, धनश्री कुलकर्णी, वृषाली देशपांडे, सागर देशपांडे, कांची गडकरी, अवीर देशपांडे.

मंगळवार दि. 22 • 2 • 2022 रोजी सायंकाळी ठीक 7 वा.

बालगंधर्व नाट्यमंदिर, मिरज
टिकिट दर : रु. 15/-, रु. 10/-

सुभाषित

झी बिझिनेस चे अनिल सिंघवी एकदा म्हणाले की, " जब बाजार गिरता है तब छोटे पहले गिरते हैं और बड़े बाद में गिरते हैं " -- आज तेच सिंघवी म्हणाले, " हम साथ गिरते हैं और साथ मरते हैं " -- आपले तुकारामबुवा म्हणतात, " महापुरे झाडे जाती तेथे लव्हाळे वाचती ! " म्हणजे अशी सुभाषिते ही एकेका परिस्थितीपुरतीच असतात का ? तसे असल्यास त्यांना सुभाषिते का म्हणावे ? की, काहीही बोला, त्यात तथ्य असतेच ! ? आणि सगळ्याच बोलण्यात तथ्य असेल तर विचारपूर्वक मतदान करणे म्हणजे काय ? की अमुक एक खरे वाटणारे वाढले की त्याचे सुभाषित होते ? मग, कम्युनिस्टच बरोबर वा हिंदुत्ववादीच बरोबर, यात कितपत अर्थ असू शकतो ? की आधी यश, मग, त्याचे सुभाषित, असा विकास असतो ? की आपल्याला जे सत्य वाटते तेच फायनल समजत एकमेकांच्या उरांवर बसत युद्धे करत राहाणे, हेच नॉर्मल समजावे ?

--- ००० ---

हे नाटक लिहून २५ वर्षे झाली -- अजूनही आनंदाचा झरा आहे --
धन्यवाद, निरंजन कुलकर्णीजी ! आणि धन्यवाद, सांगली-मिरजवाले !

Niranjan Kulkarni

3Ftel3brSu0oarcy 22 at u2ah11:tc553 PMd ·

आज एक सुरेख नाटक पाहायचा योग आला-दोल ताशे!

कालपासून राज्य नाट्य स्पर्धा सुरू झालीय. हे पहिलेच नाटक. सांगली-मिरजेच्या हौशी रंगकर्मींनी सादर केलं. प्रचंड गर्दीत. आणि नूतनीकरण झालेल्या मिरजेच्या 'बालगंधर्व रंगमंदिर'मध्ये. त्यामुळे उत्सुकता वेगळीच होती...

पुण्यामधील भर वस्तीतील, वरच्या मजल्यावरील घर. तिथं राहणारं अक्षय-अवंतीचं कुटुंब. रात्र आहे अनंत चतुर्दशीची. आणि अक्षयनं ठरवलय की आज मिरवणूक पहायची नाही. गॅलरीचे दरवाजे बंद. आणि मग दीर्घाडू सुरू होतो त्याला विरोध करण्याचा आणि त्याने पटवून देण्याचा. मग प्रतिपक्षांत एकेक जणांची भर पडत जाते. अक्षयचा युक्तिवाद प्रखर होत जातो. देव म्हणजे काय? धर्माचा खरा अर्थ काय? अशा तात्विक चर्चेबरोबरच अस्तित्व, ओळख, विवेक, जगण्याचा हक्क अशा मूलभूत मूल्यांपर्यंत या चर्चेची घुसळण होत राहते.

नाटकातील प्रत्येक पात्राने अगदी जिवंत अनुभव दिला. अर्थात अक्षय, अवंती याबरोबरच काकू, बळवंतराव, समीर यांच्याही भूमिका ठळक लक्षात राहतात; आपल्यातीलच वाटतात. यशोधन गडकरी यांनी जो अक्षय आपल्यासमोर मांडलाय तो ही विलक्षण संयतपणे आणि तितक्याच मजबुतीने!

'चर्चा' ही संहिता असणारे नाटक आपल्याला फारसे पेलवत नाही हे मात्र खरं. कारण तशी सवय व्हावी लागते. मजबूत नाटकाला प्रेक्षक ही तितकाच मजबूत असावा लागतो. हे थोडंसं भौतिक शास्त्राच्या नियमांसारखं आहे.

दुसऱ्या अंकात नाटकाचं ताण थोडासा सैलावल्यासारखा वाटतो. कदाचित हे हेतूपुरस्सरही असण्याची शक्यता आहे. मात्र शेवट अगदी प्रभावी आहे. भीषण आहे. आणि अगदीच मानसिक स्तरावर पाहिलं तर तो हिंसक ही आहे!

मी सुन्न झालो!

... बाकी नाटक संपल्यावर टाळ्यांचा गजर झालाच. आश्चर्य म्हणजे 'गणपती बाप्पा मोरया' अशा घोषणाही काहीनी दिल्या. 'ढोल ताशे' सारख्या नाटकांची कशी गरज असते ते यातून कळून चुकलं!

आणखी एक अभिप्राय -- धन्यवाद पोळजी --

ढोल ताशे या चं प्रदेशपांडे लिखित आणि डॉ दयानंद नाईक दिग्दर्शित नाटकाने मिरज येथिल राज्य नाट्य स्पर्धेला सुरुवात .

अवघड विषय अतिशय सहज सोप्या पद्धतीने मांडण्यासाठी टिम ढोल ताशे नी आपले कौशल्य पणाला लावले . पुण्यातील गणपतीची मिरवणूक पाहायची उत्सुकता आणि न पाहू देणारा एक तटस्थ विचार धर्माचे अंतरंग ,धर्म आतून समजून घेतला पाहिजे,या साठी मिरवणूकच पाहयची नाही यासाठी आपल्या घराच्या बाल्कनीचे दार बंद करून खरतर चंगळवादावर बहिष्कार टाकणारा बंद करणारा विचार .

बाल्कनीचे बंद दार प्रतीकात्मक होते परंपरेबरो बरोबर आलेल्या चंगळवादाने

धर्माच्या नावावर कुठेतरी समाजाची दिशा भरकट आहे. देवाची मूर्ती लहान मोठी थोर तिचे स्थान यावर संतांचे दाखले देऊन आपले मत पटवून देण्यासाठी केलेला अट्टाहास समाजाच्या परंपरेच्या विरोधात कुठे तरी जातोय हे तळमलून सांगणारा विचारआणि जे काय चाललय ते किती सुंदर आहे हे पटवून देणारी विचार धारा यातील शीतयुद्ध म्हणजे ढोल ताशे .

खर बोलणा-या माणसापेक्षा परंपरान सोबत आलेल्या चांगळवादाला खतपाणी घालणारा घातक आसतो हे सांगण्याचा व प्रेक्षकांना विचार करायला करायला भाग पाडणारे नाटक

शेवटी दार बाल्कनीचे दार उघडले हे कुठेतरी मनाला चटका लाऊन जाणारे होते हे नाटकाचे यश .

तांत्रिक सुंदर एकंदरीत नाटक घरी जाताना प्रेक्षकाना विचार घेऊन जायला भाग पाडणारे होते.

ले. राजेश शंकर पोळ

मिरज .दि-२३ फेब्रुवारी २०२२

धन्यवाद !

उत्तम वाचन ! धन्यवाद, ऋषिकेश ! (ऋषिकेश निकम याने केलेले माझ्या एका कवितेचे वाचन).

एकूणात समाजवादी लोक हे तत्त्वनिष्ठ, विवेकी आणि प्रामाणिक असल्यामुळेच राजकारणाच्या डावपेचांत त्यांचा निभाव लागला नाही, अशी एक समजूत असू शकते. काल टीव्हीवर प्रख्यात पत्रकार आणि विचारवंत कुमार केतकर सांगत होते की भारतात तत्त्वहीन राजकारणाचा पाया हा डॉ. राम मनोहर लोहिया यांनी घातला ! -- हे जर खरे असेल तर आजपर्यंत किती प्रचंड पुढे जायला हवा होता हा पक्ष ! असे का नाही झाले ?

(२५-०२-१७ ची मेमरी).

नुसतेच तत्त्वशील राहावे की तत्त्वशील असल्याचे दाखवत इतरच मखलाशी करत राहावी -- हे समजणे म्हणजे विवेक !

" किशोरी आज काय बागेश्री गायलीय, कमाल ! " असे लोक म्हणाले तर कमी पडले मी -- " काय बागेश्री ऐकलाय आज ! " -- हे खरे !

आज कोण आलेय ऐकायला, हे मी विचारात घेत नाही. संगीत म्हणजे आत्मिक भाव आणि तो आत्मा प्रत्येकात आहे, हे मला निश्चित माहीत असते. माझ्या आत्म्याचा त्या प्रत्येकाच्या आत्म्याशी संपर्क स्थापित होणे, हेच महत्त्वाचे -- याहून जास्त मी श्रोत्यांचा विचार करत नाही. श्रोते असंख्य प्रकारचे असतात, तसा विचार करून कसे गाता येईल ?

--- किशोरी आमोणकर.

श्रृंगार, विनोद, गांभीर्य, आच, तीव्रता, हतबलता -- असे बरेच काही --
(२६-०२-१७ ची मेमरी - ' तुझ्या मिठीत ' ही कविता).

मराठीची समस्या

दोनतीन गोष्टी आधीच क्लियर करतो. मला मराठीबद्दल अस्मिता नाही पण ती माझी भाषा असल्याने आत्मीयता आहे. मी मराठीतला एक लेखक/कवी असलो तरीही मला या भाषेतले माझे स्थान कुणितरी निश्चित करून द्यावे याची गरज वाटत नाही. तशी कुवत असलेले समीक्षकही आता नाहीत. मी ज्या कारणासाठी लिहितो तसल्या साहित्याची इथे फारशी कुणाला गरज नाही, हे मला माहीत आहे. स्वामित्वधनाचे पैसे वगैरे याची स्वप्नेही मला पडत नाहीत. राहता राहिली काही घसघशीत रकमेची पारितोषिके. त्यांच्याकडेही मी आशाळभूतपणे पाहात बसलेलो नाही. आणि मुख्य म्हणजे मी हे जे लिहितो आहे ते गाढा व्यासंग, अभ्यास आणि पुरावे यांवर आधारित लिहित नसून माझी इम्प्रेसन्स म्हणजे समजुती यांवर आधारित लिहितो आहे. काहीही बोलले तरी त्यात थोडे तरी तथ्य असतेच, हे याचे आधारभूत तत्त्व समजायला हरकत नाही. पुढे मी जे लिहितो आहे ते नीट वाचले जावे म्हणून हे थोडे सांगितले. मला काहीही सिद्ध करायचे नाहीय वा मी खाली लिहितोय ते कुणाला पटवूनही देत बसायचे नाहीय. हे मुद्दे घ्यायचे तर घ्या विचारात नाही तर द्या सोडून, मेरा काम तो निरपेक्ष चलता रहेगा.

आज मातृभाषा दिन म्हणून मराठीचे यज्ञ ठिकठिकाणी चालू आहेत. यज्ञ शब्द आला म्हणून चिडू नये, भाषेत आहे तो शब्द, त्याला माझा इलाज नाही. इथल्या अर्थापुरताच त्याचा उपयोग केलेला आहे. तर इंग्रजीचे आक्रमण, मराठी शाळा बंद होणे, व्यवहारात या भाषेला फारशी किंमत नसणे, शाळांचे वा तंत्रशिक्षण या भाषेत नसणे, वगैरे प्रश्नांची चर्चा सर्वत्र चालू आहे. मातृभाषेतून शिक्षण व्हायला हवे, हे तर जगातले सगळेच शिक्षणतज्ञ म्हणत असतात. ते माहीत असूनही इथे काय झालीय प्रगती ? त्यामुळे, ज्या गोष्टींवर रडून फारसा काही उपयोग नाही तेच दर वर्षी रडत बसण्यात काय अर्थ आहे ? वाटेल ते होवो, मराठी भाषा मरणार नाही, ती जिवंत राहिलच -- यात समाधान मानत बसणेही एक प्रकारे सपाटच वाटू लागलेले आहे. आणि ही भाषा जिवंत राहणार हा हमखास दिलासा अधिक कोण वापरते, हेही पाहायला हवे. नवशिक्षित आणि नवसाहित्यिक मंडळींना याची जास्त गरज वाटते, असे दिसते. ओळख मिळवण्याचे हे एक क्षेत्र आता सापडलेय तर ते टिकावे असे एक इच्छार्चितनही त्यात आहे.

गेल्या काही वर्षात दलित-शोषित-वंचित-पीडित-ग्रामीण या लेखकांचे बरेच साहित्य मराठीत येत गेले. इथल्याच जीवनाचे जे कप्पे साहित्यात कधी आले नव्हते ते खोलले गेले. त्यात मानवी जगणे पाहात जाणे असे वेगळ्या भानाचेही काही आले असले तरीही, मुख्यतः जगण्याच्या त्या त्या नमून्यांनाच महत्त्व दिले गेले. जगण्याचा कच्चा माल जितका अधिक दरिद्री आणि क्लेषकारक आणि अन्यायकारक तितका साहित्यात तो अधिक मौल्यवान असे झाले. काही काळ असे होणे साहजिकही होते. पण, आता तो काळ संपत आला आहे. परिवर्तनाच्या सामाजिक-राजकीय चळवळी करत राहणे वेगळे आणि तेच तेच नमूने गिरवत राहात साहित्यात श्रेष्ठ ठरण्याची आकांक्षा बाळगणे वेगळे. साहित्य म्हणजे नुसताच एक वस्तुस्थितीचा ऐतिहासिक एवज तयार करणे नव्हे. त्याला एक सांस्कृतिक अंग असते. ते दुर्लक्षण्याकडे कल होत गेला.

काय असते सांस्कृतिक म्हणजे ? किल्ले, वस्तुसंग्रहालये, काही विभूति आणि उत्सव ? संस्कृतीची ही फारच उथळ कल्पना आहे. संस्कृती म्हणजे जगण्यातल्या प्रश्नांना/समस्यांना सामोरे जात राहण्याची प्रक्रिया. (त्यांपासून पलायन करण्यासाठी निर्माण होणारे करमणुकीचे प्रकार म्हणजे संस्कृती नव्हे.) सामोरे जाणे म्हणजे नुसत्याच सुखदुःखांच्या प्रतिक्रिया देत राहणे नव्हे, हे इथे लक्षात घ्यायला हवे. प्रॉब्लेम असा झालेला आहे की त्यासाठी लागणारी चिंतनशीलता यांतल्या बहुसंख्य लेखकांकडे नाही आणि तरीही प्रतिष्ठा मिळण्याचे रस्ते गमवायचे नाही आहेत. साहित्य वा कला म्हणून आता त्यांच्या कच्च्या मालाचा कंटाळा येण्याचे दिवस सुरू झालेले आहेत. आणि सांस्कृतिक प्रक्रिया म्हणावे असे तर काही महत्त्वाचे त्यात वाटत नाहीय. संख्येच्या आणि सामाजिक न्यायाच्या जोरावर आजवर आघाडीवर राहता आले, पण ते सतत जमणार नाही. यातून या नवलेखकांत एक न्यूनगंड तयार होऊ लागतो आणि साहित्य म्हणजे ' हे आणि ते ' यांच्यांतली स्पर्धा असते, अशा बावळट कल्पना ते बाळगू लागतात. एखादा विद्वानही तसली कुस्तीची विधाने करण्यात धन्यता मानतो.

अशी अंतर्गत दुश्मनी निर्माण होण्याचे आणखी एक कारण दिसते. ते आहे प्रमाण भाषेचे. बऱ्याचजणांना प्रमाण भाषेवर प्रभुत्व तर मिळवता येत नाही आणि नुसत्याच बोली भाषेत लिहावे तर वाचणार कोण, असा प्रश्न निर्माण होतो आहे. बोली भाषांचे कितीही उदात्तीकरण करा आणि प्रमाण भाषेचा कितीही तिरस्कार करा (प्रमाण भाषा ब्राम्हणी आहे म्हणूनही तिचा द्वेष असल्याचे कधी कधी दिसते. ब्राम्हणांचा प्रभाव असलेला एक काळ होऊनही गेला, त्यामुळे भाषा प्रभावित झालेलीच आहे, हा भाग वेगळा.) पण यातून साध्य काय होणार ? उलट या आंतरद्वंद्वीय सापडून शक्तिनाश होत राहणार.

सारांश, सांस्कृतिक प्रक्रिया आणि प्रमाण भाषा या दोन कारणांमुळे या भाषेत दोन विरोधी गट तयार झालेले आहेत. हे जण एक छुपे युद्धच सुरू आहे. त्यामुळे, या भाषेत चालणारी मुख्य प्रक्रिया ही आत्मघाताची आहे. " संगमनेरला जायला पुण्याहून संध्याकाळी पाच वाजता एस्टी आहे " - ही भाषा जिवंत राहणे आणि त्यात समाधान मानणे ही आत्मवंचना होईल. जगण्यातल्या प्रश्नांना सामोरे जाण्यासाठी आजची भाषा, आजचे घाट, आजची कौशल्ये वापरली जाणे, भाषेचा अर्थसंपृक्त वापर होत राहणे म्हणजे खरे तर भाषा जिवंत राहणे. भाषेची अभिव्यक्तीची ताकद आणि शक्यता वाढत जाणे आणि समांतरपणे ते सगळे समजून घेण्याची एकूणच समाजाची कुवत वाढत जाणे म्हणजे भाषा जिवंत राहणे. भाषा ही संस्कृतीची वाहक असायला हवी ती या अर्थाने. हे सगळे वगळून भाषा जिवंत राहण्याचा अभिमान वा गर्व वा अस्मिता काय कामाची ?

--- चं. प्र. देशपांडे.

--- ००० ---

आजचा पुणे मटा पान ५ -- " कुत्र्याने घाण केली वा चावा घेतला तर कारवाई करू पण भुंकणे हा त्याचा धर्म आहे, त्यावर काही करता येणार नाही -- असे शपथपत्र नागपूर मनपाने कोर्टात दिले आहे. कोर्टाने संबंधितांना नोटिसा बाजावल्या आहेत. " एका पाळीव कुत्र्याच्या भुंकण्याचा दोन वृद्ध महिलांना त्रास होत असल्याच्या याचिकेवरून हे घडले आहे. (-- हा प्रश्न चर्चेने कसा सोडवायचा आणि कुणाकुणात चर्चा व्हावी यावर वाद झडत आहेत म्हणे !

☺☺)

--- ००० ---

शेवटचे कडवे माझे तुझ्या अंगणात - (फोटो).

आमच्या आजोबांच्या काळापासून आमच्या महानगरपालिकेत ओळखी आहेत.

निर्बीजीकरण ? छे छे -- ये किस चिडिया का नाम है ?

काल रात्री पाठलाग करून दोन दुचाकीस्वारांना पाडले !

खूप झाले काम !

आता जरा सकाळचा रेस्ट पीरियड – (एका भटक्या कुत्र्याचा फोटो).

युद्धाचे कारण --

तुम अगर मुझको न चाहो तो कोई बात नहीं

तुम किसी और को चाहोगी तो मुश्किल होगी -- साहिर.

मनाने निर्माण केलेल्या अगणित समस्या चर्चने वा युद्धाने सोडवत राहणे, पण, मन हीच एक समस्या आहे हे कधीच न पाहणे म्हणजे बुद्धिप्रामाण्यवाद !

लांडगा

काल टीव्हीवर एक बातमी पाहिली.

विश्वास ठेवणे अवघड आहे.

काय तर म्हणे, पुतिन साहेबांनी स्वतःच्या आरोग्यासाठी

एक लांडगा बळी देण्याचा विधी केलेला आहे.

म्हणजे काय, हे कळावे म्हणून एक लांडगाही दाखवला गेला.

खरे असेल हे ?

एखादा पुरोगामी माणूस असा थोडाफार

प्रतिगामीही असू शकेल ? आणि अंधश्रद्ध ?

पुरोगामी माणूसही

असा आत्मकेंद्री असू शकेल ?

मग पुरोगामी आणि विश्वकल्याण यांचा संबंध कसा लावावा ?

--- ००० ---

देशाचे आरोग्य

सध्या रशिया-युक्रेन युद्धामुळे हे स्पष्ट होते आहे की किती मोठ्या संख्येने आपली मुले शिक्षणासाठी परदेशांत जात आहेत. प्रामुख्याने ही मुले मेडिकल शिक्षणासाठी तिकडे जातात, असे दिसते. अलोपथी हा सर्वांत आघाडीवर असलेला शिक्षण प्रकार घेतला तर दोन प्रश्न दिसतात. सरकारी कॉलेजांत प्रवेश मिळणे अशक्य होणे आणि खाजगी कॉलेजांत फीचे प्रमाण प्रचंड असणे. नुसत्या पदवीधर डॉक्टरला व्यवहारात फारसा वाव नाही राहात, म्हणजे त्याला एम. डी. व्हावे लागते. ते होईपर्यंतचा खर्च तीन कोटीपर्यंत जातो, असे कानावर येते. याचा अर्थ असाच होतो की साधी सर्दी झालेला पेशंट आला तरी डॉक्टरने त्याला मेंदूचे ऑपरेशन करायला सांगावे. अन्यथा झालेल्या खर्चाचे व्याज तरी मिळू शकेल का ? मध्यंतरी एका मालिकेत असे दाखवले होते की डॉक्टर्स एका मेलेल्या पेशंटचे हार्टचे ऑपरेशन करायला सांगत असतात – अर्थात तो मेलेला आहे, हे लपवून ! मला हे खोटे वा काल्पनिक नाही वाटत. असे प्रकार कमीजास्त तीव्रतेचे घडतच असणार आहेत. “ आमचा गरीब माणूस ” असा ऊठबस गरिबाबद्दल कळवळा व्यक्त करणारे आपले पुढारी आणि अर्थातच शिक्षणसम्राटही यांना हे कळत नसेल ? की बरेचसे पुढारीच आहेत शिक्षणसम्राट ? किती लोकांना किती डॉक्टर्स असायला हवेत त्याचे प्रमाण सांगितले जाते. त्याच्या जवळपास तरी आपण आहोत का ? नुसतीच ‘ शाहू-फुले-आंबेडकर ’ ही जपमाळ ओढत राहून काही उपयोग नाही. आरोग्य

व्यवस्था सर्वासाठी चांगली असावी, हे पाहायलाच हवे. (हे नेहमीच्या रोगांचे झाले, मानसिक आजारांसाठी काय आहे व्यवस्था ? अंगारे-धुपारे आणि मांत्रिक हेच ना ?)

दुवक्त कॉलेजेस

मागेही एकदा मी हा उपाय सुचवला होता. प्रवेश देणे आता आहे तसेच चालू द्या. उरलेल्यांसाठी रात्रपाळीची चालू द्यात कॉलेजेस. काही चांगली सरकारी आणि खाजगी कॉलेजेस यांना हे सक्तीचे करावे. तीच, आहेत तीच संसाधने वापरून अधिकच्या खूप विद्यार्थ्यांना संधी मिळू शकेल. संसाधने आहेत तीच वापरायची असल्याने खर्चही कमी येईल. मुलांना बाहेरचे देश शोधावे लागणार नाहीत. असेही ऐकण्यात आले की बाहेरच्या काही देशांतले शिक्षण आपल्या इथल्या दर्जाचे नाही आहे. हा अमुक देशात शिकलेला आहे, हा आरक्षणातला आहे – असे भेदभाव न करता, बाकीचे जाऊच द्या, हे पुढारी आणि शिक्षणसम्राट तरी स्वतःसाठी व स्वतःच्या कुटुंबियांसाठी डॉक्टर्स निवडतात का, याचीही तपासणी व्हावी. इथल्या शिक्षणाच्या चाकोरीतून बाहेर पडलेले सगळे समानच समजले जायला हवेत.

सारांश, दुवक्त कॉलेजेस सुरू केली तर या प्रश्नावर उपाय निघू शकतो. आणि इतक्या मोठ्या देशातली मुले शिक्षणासाठी दरदर भटकत जगभर कुठेही जातात, ही नामुष्कीही कमी होऊ शकते.

एक सामान्य नागरिक म्हणून हे लिहिले आहे. तज्ञ लोकांनी यातल्या खाचाखोचा ओलांडून अधिक सफाईदार कार्यक्रम तयार करता येईल. नुसतेच वरवरचे प्रश्न सोडवत बसण्यापेक्षा थोड्याफार प्रमाणात मुळातलेही काम होत राहायला हवे, असे वाटते.

--- ००० ---

चं. प्र. देशपांडे लिखित अभिजित झुंझारराव दिग्दर्शित कवीर आर्द्ध कणकवली निर्मित "ए आपण चहा घ्यायचा का?" या नाट्यप्रयोगाचा शुभारंभ झाला. आपल्या माणसांची निर्मिती म्हटली कि छाती २" फुगतेच. खूप छान झाला प्रयोग! सर्वांनीच आपली भूमिका ताकदीने साकारली. दिग्दर्शनही छान! एकंदरीत आपले स्वभाव, वृत्ती बदलली नाही तर विनाश अटळ आहे...हे अधोरेखित करणारा हा हलका फुलका प्रयोग आम्हाला जगाचा समतोल साधण्यात मदत करेल का?...एकत्र नांदण्यासाठी आम्हाला हे जुळवून घेणं शक्य होईल का? असे प्रश्न उपस्थित करून गेला.

सर्वांनी अवश्य पहा हा प्रयोग! शक्य असल्यास प्रयोग arrange करा.

--मनोज मेस्त्री, कणकवली.

contact Nilesh Pawar, 86003 72606

हा चहा एकत्र बसून घेतला तर सर्वांना आपापल्या प्रश्नांची उत्तरे सापडतील हे नक्की. प्रयोग सुंदर झाला. प्रामाणिक प्रयत्न केला तर किती दर्जेदार नाटक करता येतं हे सहज कळून आलं.

- राजेंद्र चव्हाण, कणकवली.

प्रयोग खूपच आवडला. बऱ्याच गॅपनंतर मनमुराद हसविणारा बांधेसूद प्रयोग पाहिला. अभिजित यांचे खास अभिनंदन. संचातील सर्व stage, backstage कलावंतांचे अगदी मनापासून अभिनंदन.

खूप खूप शुभेच्छा.

- डॉ. अनिल फराकटे,

कणकवली कॉलेज

Abhijeet

आजचा प्रयोग वाजला दिग्दर्शकाने जीव ओतलाय नाटकात.

- विलास खानोलकर, कणकवली

Abhijeet

Abhijeet Zunjarrao

नाटक आवडलं. प्रयोग उत्तम. सगळ्या कलाकारांची कामं छान झाली. सहजपणा होता. पहिला प्रयोग असूनही सफाईदारपणा होता. नाटककाराचं म्हणणं दिग्दर्शकाने नेमकेपणानं पोचवलं, हे मोठं यश. सर्वांचं अभिनंदन.

- प्रवीण बंदेकर

(ए, आपण चहा घ्यायचा ? – या नाटकाचा कणकावलीतला प्रयोग).

तुम्ही आमच्या सर्व अटी मान्य केल्यात तर चर्चेने प्रश्न सुटेल !

अरे वेड्या, तो रोज तुझी पिसे काढतो आहे तरीही तू शौर्य कशासाठी दाखवतो आहेस ?

इकडे तरी सूर्यविर्य निवांत आहे ----- (फोटो).

बाजारात आज सर्वांनाच युद्धाचा टोला बसणार आहे हे माहीत असूनही झीवरचे सर्व चर्चिक हास्यविनोद करत होते !

चला, आले ते सुदिन ! एक्झिट पोल आणि खरे निकाल ! कभी खुशी कभी गम !

समानता

सगळे देश सारखे कुठे असतात ? काही महासत्ता असतात, काही महासत्ता होण्याची आकांक्षा बाळगणारे असतात तर काही, आपापला वकूब आणि शक्ती ओळखून धोरणे आखत जगणारे असतात. शिक्षक आणि डॉक्टर हे सारखे नाहीच असू शकणार. दुकानदार आणि शास्त्रज्ञ सारखे कसे असतील ? पानपट्टीचा दुकानदार आणि टीव्ही-वॉशिंग मशीन यांचा दुकानदार हे सारखे कसे असतील ? खेड्यातला प्राथमिक शिक्षक वेगळा आणि इंजिनियरिंग कॉलेजातला प्राध्यापक वेगळा. नुसती कुटुंबे हा विभाग घेतला तरी काही सधन आणि काही गरीब हे भेद असतात. काही कुटुंबांत मुले जास्त असतात, काहींचे कुटुंबप्रमुख व्यसनाधीनतेत सगळे उद्धस्त करणारे असतात. काही अपंग, आजारी असतात तर काही अकाली मृत्यू पावलेले असतात. याचाच अर्थ, विषमतेची असंख्य कारणे असू शकतात आणि दृश्य समानता हा एक भ्रम असतो. अन्न, पाणी, निवारा, आरोग्य आणि शिक्षण यांच्या संधी तरी समान उपलब्ध असतात का ? सामाजिक स्तरावर हे सर्व सर्वांना उपलब्ध असणे हे साधारणपणे साध्य होऊ शकते, असे म्हणता येईल. सरकारी संस्था, खाजगी संस्था, सरकारी इस्पितळे, खाजगी इस्पितळे – हे असे फरक असतातच. सामाजिक अन्यायामुळे मागे पडलेले लोक ही एक मोठीच समस्या असते आणि ती नष्ट व्हायला हवी, हे सर्वांनाच पटत असते. तसे प्रयत्नही चालू असतात. सतीची चाल, केशवपन हे बंदच व्हायला हवे होते. स्त्रियांनी वा समाजातल्या अमुक एका वर्गाने शिक्षण घ्यायची गरज नाही – हे हटवणे आवश्यकच होते. ते घडले आणि घडते आहे. स्त्रियांनी अमूकच एखाद्या क्षेत्रातले शिक्षण घ्यावे, असेही आता फारसे बंधन राहिलेले नाही. शारीरिक शक्ती वा भेद यांचेही आता फारसे स्तोम माजवले जात नाही. तरीही, सर्व मुलांना-मुलींना हवे ते शिक्षण मिळणे, एका उत्तम दर्जाचे शिक्षण मिळणे, असे काही घडत नाही. मानवी जगण्यातले विषमतेचे आणि अन्यायाचे आविष्कार पूर्ण नष्ट होऊ शकतात का, हा एक प्रश्नच आहे.

प्रत्येक व्यक्ती वा प्रत्येक कुटुंब यांचे जगण्याचे नमूने वेगवेगळेच असणार. परिस्थिती, क्षमताही वेगवेगळ्याच असणार. पूर्ण समानता म्हणजे वेगळेपणाचा अभाव, हे लक्षात घेतले तर तसे कधीही नाही घडणार, हे समजून घ्यायला हवे. वेगळेपणा हा नुसता वेगळेपणा नसतो तर तुलनात्मक असतो. खेड्यातल्या शिक्षकापेक्षा शहरातला

डॉक्टर श्रेष्ठ – असे भेद आपण कामाच्या स्वरूपावरूनही पाडलेले असतात. पुढाऱ्याला मान घ्यायचा पण कारकुनाला नाही – हे भेदभावाचे मूल्यमापन समाजमान्य असते. कामावरून माणसाचे मूल्य ठरवणे हा मनाचा रोग

गेल्याशिवाय न्याय, स्वातंत्र्य आणि समता येणार कुठून ?

त्यामुळे, समानता ही वेगळेपणासहच असावी लागेल, हे समजून घ्यायला हवे. काम, यश आणि आर्थिक प्राप्ती आणि मुख्य म्हणजे सत्ता – यांवरून जोवर माणसे झुकतात वा मग्न राहतात तोवर अपेक्षित समानता शक्य नाही. याचाच अर्थ, मिळेल त्या संधीचा लाभ घेत स्त्रियांनी वा पुरुषांनी आपापली सर्जकता – कोणत्याही क्षेत्रात कल्पकतेने, जोमाने काम करण्याची कुवत कमवायला हवी. समानता आणखी दहा वर्षांनंतर येणार आहे, ही कल्पनाच टाकून घावी आणि आजपासूनच समानतेनेच जगायला सुरुवात करावी. समानता ही वेगळेपणातल्या तौलनिक प्रतिष्ठेत नसून आपापले काम आवडीने, प्रेमाने करत राहण्यातच आहे, हे लक्षात घ्यावे. काही सामाजिक समजुती व दडपणे यांमुळे येणारे अडथळे दूर होत आहेत, झालेही आहेत. तौलनिकता आणि समानता यांच्यांतले संबंध नीट समजणे ही सर्वांत महत्त्वाची गोष्ट आहे. 'मी' इतर प्रत्येकाचे मूल्य कसे ठरवतो याकडे आपले लक्ष असायला हवे.

--- ००० ---

०८-०३-२०२२.

झुंड

“ अरे, तुम्हाला ओळखपत्र पाहिजे पण त्यासाठी कुणी ओळखायला तर हवे ना तुम्हाला ! ” हा या चित्रपटातला पोलिस पाटलाचा संवाद म्हणजे मास्टर-स्ट्रोक आहे ! चित्रपटातली मोनिका म्हणजे आपली आर्ची म्हणजेच रिकू राजगुरू हिला परदेशात जायचे तर पासपोर्ट लागणार – त्या धडपडीतला हा संवाद आहे. अगदी साधेच काम पण रिकूने सहज आणि अत्युत्तम केलेले आहे. अमिताभ तर आहेतच ! पण, अतिमहत्त्वाचे म्हणजे, अनुराग कश्यप म्हणाल्याप्रमाणे, इतके नॉन-अक्टर्स इतके उत्तम कलाकार म्हणून समोर येण्याची ही पहिलीच वेळ असावी ! प्रबोधनाचा आव न आणता, अस्पृश्यतेच्या प्रश्नामुळे वंचित राहिलेल्या समाजाच्या या समस्येच्या निमित्ताने नागराज मंजुळे यांनी एकूणच जिजीविषा देणारा चित्रपट सादर केलेला आहे. यातला संदेश एका जातीपुरता मर्यादित न राहता, कोणत्याही प्रकारे नाकारल्या गेलेल्या सर्वांनाच पोचू शकतो. आदरणीय मंजुळेजींनी कथा-पटकथा-संवाद-दिग्दर्शन या सर्वच जबाबदाऱ्या नुसत्या लीलयाच नव्हे तर अर्थपूर्णतेने पार पाडलेल्या आहेत. भूतकाळावर दगड मारण्याची पायरी ओलांडून हा चित्रपट भविष्याकडे विमान उडवणारा झालेला आहे ! फारच छान !

गुंतागुंतीच्या घटनांचे कथानक, प्रेम, गाणी, गुन्हेगारी, हिंसा हे फारसे काहीच नसताना हा चित्रपट इतका इंटरेस्टिंग करणे हे मुळीच सोपे काम नव्हते. आणि तरीही हा चित्रपट गतिमान आणि चैतन्यपूर्ण झालेला आहे. ही अर्थात सर्वांचे अभिनय, दिग्दर्शन, फोटोग्राफी आणि इतर सर्वच तंत्रांची कमाल आहे. नागराज मंजुळे हे फक्त मराठीतलेच नव्हे तर भारतातले एक महत्त्वाचे चित्रकर्मी आहेत हे या चित्रपटाने मान्य व्हावे !

खरे तर मध्यांतरापर्यंत चित्रपटाचा आशय पूर्णच झाला असे वाटत असते. आता काय आणखी – हा प्रश्न मनात घेऊनच आपण पुढील चित्रपट पाहतो. आणि होय, गुणवत्ता असूनही किती अडीअडचणी येतात मार्गात याचे दर्शन घडते.

किशोर आणि आकाश आणि इतर सर्वच या चित्रपटातले ज्या त्या वेळी जे ते स्पर्श देऊन जाणारे कलाकार लक्षात राहणारेच आहेत. आणि कळस म्हणजे अमिताभ बच्चन ! प्रत्येक दृश्य खरे करून टाकण्याची या माणसाची प्रतिभा अगाध आहे ! कोर्टातला त्यांचा जरा दीर्घ असलेला संवाद खूपच प्रभावी झालेला आहे. प्रचंड ग्लॅमर असलेला

अभिनेता ते सगळे टाकून देऊन कसा अभिनयातला एक वेगळा मार्ग चोखाळू शकतो हे पाहण्यासारखे आहे. मानवी जगण्यातला टाळता न येणारा किंचित रोमांसही या चित्रपटात आहे पण अर्थातच बागा आणि धबधबे या लोकेशनमधली गाणी नाहीत. चित्रपटाची लय न विघडवता करमणुकीसाठी आवश्यक ते सर्व इथे आहे.

सुंदर चित्रपट !

--- ००० ---

जनता शहाणी आहे म्हणूनच तिने क्ष ला निवडून दिले.

जनता शहाणी आहे म्हणूनच तिने झ ला पाडले.

प्रश्न : --- पण मग जनतेने तुम्हाला का पाडले ?

उत्तर : -- कारण, अर्थातच, आम्ही शहाणे आहोत !

प्रवक्ता : --- त्यांच्याबद्दल सगळीकडे प्रचंड नाराजी होती आणि आहे.

प्रश्न : --- पण यश तर त्यांनाच मिळताना दिसतेय, हे कसे ?

प्रवक्ता : --- तेच तर -- त्या नाराजीचे रूपांतर आमच्या विजयात करण्यात आम्ही कुठे कमी पडलो, तेच जरा बघावे लागेल.

" त्यांना बरोबर घ्यायचे नाही, हा आमचा निर्णय चुकला. आम्ही एकत्र लढलो असतो तर आज चित्र वेगळे दिसले असते ! "

ते फुट पाडणारे आहेत. जातीय फुटीचे राजकारण आता संपत चाललेय. ते खोटे बोलतात. आम्ही नुसती भूमिपूजने नाही करत -- त्या त्या गोष्टी पूर्ण करतो. त्यांनी देशाची जगभर नाचकी केलीय. आम्ही जगात देशाचा मान वाढवलाय. आपला प्रदेश बळकावला गेला तरी हे गप्प बसतात. नुसते निषेध खलिते पाठवायचे दिवस गेले आता. ते गुंडगिरी करतात. गुंडगिरीचा काळ संपला आता. ते हुकूमशहा आहेत. घराणेशाहीला लोकशाही कोण म्हणेल ? वगैरे. वगैरे.

आपले नेते, प्रवक्ते आणि कार्यकर्ते यांनी आता काय बोलावे याबाबत पराभूत हाय कमांडचा सल्ला --

त्यांनी सत्तेचा गैरवापर केला.

लोकांचे खरे प्रश्न सोडून भावनिक आवाहने केली.

खोटे बोलणे आणि खोटी आश्वासने यांचा सपाटा लावला.

विरोधकांवर व्यक्तिगत हल्ले केले.

--- या अशा लाईनवर बोला. आणि आता ते ईव्हीएम चे नको -- लोक त्याला रडीचा डाव समजतात.

एक अतिहुशार कार्यकर्ता : --- पण, सचिनला खोटा आऊट दिला होता हे म्हणून उपयोग काय ? आपण ही मॅच हरलो अशीच होणार नोंद !

हाय कमांड : --- तुम्ही खाली बसा -- हरलेल्यांनी जास्त हुशारी करू नये !

पिकून पडलेले प्रसन्न पान – (फोटो).

तुम्ही उत्तर नाही दिलेत तर तुच्छतावादी ठराल, दिलेत तर अहंकारी ठराल आणि नम्रपणे अटश्यच व्हाल तर पळपुटे ठराल !

तेराव्हे आत्मर्चितन !

" ' राजशाही ' ला काय म्हणतो आपण ? "

" ' रॉयल ' ! "

" हं , तेच, रॉयल -- "

१४-०३-२२.

कश्मिर फाइल्स

वधितला. सकाळी सव्वानऊच्या शोला गेलो होतो. तरीही भरपूर गर्दी होती.

“ पाच लाख नाही, फक्त दोन लाख विस्थापित झाले – “

“ त्यांनीच स्वतःच्या माणसांना मारले आणि आमच्यावर आळ घेतला – “

“ एवढे दिवस माहीतच नव्हते हे – लपवले गेले – “

“ भयानक आहेत या जखमा – “

--- अशा प्रकारची विविध वाक्ये कानावर येतात. मुळात हे सगळे घडले तरी का, इथपासून चर्चा करणारे लोक आहेत.

निरनिराळे विद्वान ही संधी घेणारच. त्याचे धागेदोरे काढ, इतर काही फाटे दाखव, त्यांनी यांच्यावर नव्हे, यांनीच त्यांच्यावर अत्याचार केले होते, असे म्हण, हे असे कानावर येत राहते. दिग्दर्शक विवेक अग्निहोत्री आणि पल्लवी जोशी म्हणतात की त्यांनी चार वर्षे याचा अभ्यास केलेला आहे आणि प्रत्यक्ष त्या अत्याचारातून, दुःखातून गेलेल्या अनेकांच्या मुलाखती घेतलेल्या आहेत. सत्य जाणून घेण्याची विशेषतः तरुण पिढीला खूप आच आहे आणि देशविदेशांत हा चित्रपट पाहायला लोक खूप गर्दी करत आहेत.

‘ राशोमान ’ हा अकिरा कुरुसोवाचा चित्रपट १९५० साली आला. सत्य हा प्रकार कसा फसवा आहे आणि प्रत्येकाकडे एकाच घटनेबाबत कशी ‘ वेगवेगळी सत्ये ’ असतात, हे दाखवणारा तो चित्रपट होता. सत्याबाबतचा हा समान न्याय, खरोखरच अत्याचार भोगलेल्यांनाही लावावा का, ते नुसतेच अकादेमिक हुशारीचे होणार नाही का, असा प्रश्न इथे येऊ शकतो. आता तर सत्योत्तर कालखंड चालू आहे, असे जगभर बोलले जाते. खरे तर तसा कालखंड माणसाचे डोके चालायला लागले तेव्हापासूनच सुरू झाला, असे म्हणता येईल. तर काय ? विद्वानच जर वेगवेगळे बोलत असतील तर सामान्य प्रेक्षकाने काय करावे ? तो काही वर्षानुवर्षे पुरावे तपासत अभ्यास करत बसणे शक्य नाही. सामान्य माणूस त्याचे उपजत शहाणपण वापरतो. या घटना जर जनतेपासून लपवल्या गेल्या असतील तर त्याची काय असावीत कारणे याबाबत स्वतःच्या विचारातून काही उत्तरे तयार करून तो ती स्वीकारत जातो. आणि एकूणच या पूर्ण प्रकाराबद्दल तो स्वतःचे मत बनवतो. हा चित्रपट अथपासून इतिपर्यंत विषयाचे गांभीर्य राखून काढलेला आहे. एकूण हा चित्रपट पाहून क्षुब्धता येते, असे दिसते. कुणीही काहीही म्हणत असले तरीही प्रेक्षक या चित्रपटाच्या सत्यावर विश्वास ठेवतात, असे दिसून येते. त्यामुळे, घडलेल्या अत्याचारांबद्दल क्रोध आणि आपले दुर्लक्ष झाल्याबद्दल अपराधी भाव आशा मनःस्थितीत प्रेक्षक जातो. चित्रपट संपला तरीही एक शब्दही कुणी कुणाशी काही बोलत नाही.

कुणी म्हणते कशाला ते जुने मुडदे उकरून काढता, कुणी म्हणते, त्या पीडितांना न्याय मिळायला हवा. या वादात आणखीही काही घटनांचे उल्लेख केले जातात, ते जाऊ द्या. ही एक कलाकृती आहे. प्रश्न असा येतो की आज ही

कलाकृती काय काम करते ? त्या पीडितांना न्याय मिळावा, त्यांना पुन्हा सन्मानाने आपल्या भूमीवर जाता यावे, अशी एक सकारात्मक भावना तयार करते. शिवाय मनात एक प्रश्न निर्माण करते – आता यापुढे पुन्हा असे कुठे काही घडता कामा नये यासाठी काय करायला हवे ? इथे सध्याचे एक चालू उदाहरण उपयोगी पडू शकते. रशियाने सरळ धमकीचे दिली की यात कुणीही युकेनच्या बाजूने युद्धात उतराल तर महायुद्धच होईल – अणुयुद्धच होईल आणि जगाचा खूप विनाश होईल ! कुणी हरीचा लाल, तितकीच शक्ती असूनही धजला नाही. (याला हजार कारणांची विद्वत्ता असेल, मी सामान्य माणसाचे बोलतोय. आणि या दोन्हीत फारसा गुणात्मक फरक नसतो, सगळे अर्धवटच असते, हे इथे लक्षात घ्यायला हवे.) याचा अर्थ, एकमेकांत शांतता हवी असेल तर एकमेकांची एकमेकांना भीती वाटायला हवी ! शांतता ही फक्त भीतीवर आधारित अशीच असू शकते ! मानवी बुद्धी कसली, त्याच्या अकलेची ही मर्यादा आहे ! त्या मार्गाने तयार होत राहणे, हाच उपाय ! आर्थिक दृष्ट्या आणि शस्त्रास्त्रांनी सुसज्ज असणे हीच चांगली जिंदगी ! आणि एकदा तुम्ही संरक्षणव्यवस्था आणि शस्त्रसंचय केलात की आज ना उद्या त्यांचा वापर होणारच ! त्यालाही तयार राहण्याचे शौर्य हवेच !

भंगार मानवी बुद्धीला होऊ शकणारे आजच्या जगातले हे अत्युच्च आकलन आहे. दरम्यानच्या काळात मानवी बुद्धीचे गोडवे गात राहावे आणि विवेक म्हणजे काय ते एकमेकांना शिकवत राहावे. पुरोगामी म्हणजे काय, प्रतिगामी म्हणजे काय यावर चर्चा घेत राहाव्यात. आणि मुख्य म्हणजे दर वर्षी न चुकता बंधुता संमेलन आणि शांतता परिषद घेत राहावे ! आपण योग्य मार्गावर चालत आहोत असे वाटायला त्याची गरज आहे !

--- ००० ---

माझे प्रतिगामी असणे

अमेरिकेचे द्विन टॉवर्स अतिरेक्यांनी पाडल्यानंतर अमेरिकेचे अध्यक्ष म्हणाले की आता आमचे अतिरेक्यांविरुद्ध युद्धच सुरू झालेले आहे. जे या युद्धात आमच्याबरोबर असतील ते ठीकच पण जे आमच्याबरोबर असणार नाहीत ते अतिरेक्यांबरोबर आहेत, असे आम्ही समजणार ! आपल्याकडच्या बऱ्याच पुरोगाम्यांचे हेच असते तत्त्वज्ञान ! तुम्ही आमच्यासारखे विचार मांडा नाही तर आम्ही तुम्हाला प्रतिगामी म्हणणार ! याला घाबरून, माझी ' खरी ' प्रतिगामी प्रतिमा लपवत, बोटचेपेपणाने लिहीत त्यांच्याही टाळ्या आणि बक्षिसे मिळवण्यासाठी मी खोटेपणा करत राहतो, असे काहीना वाटत असल्याचे दिसते. मुळात समोरच्या लेखनापेक्षा लेखकाचेच मूल्यमापन करायची अत्यंत निरर्थक आणि रोगट सवय हे तर एकूणच मराठीचेच वैशिष्ट्य म्हणता येईल, अशी परिस्थिती आहे. ते काहीही असो, मी असल्या खोट्या टाळ्यांची स्वप्ने कधी पाहिली नाहीत आणि पाहातही नाही, हे स्पष्ट करणे आवश्यक वाटते. फेसबुकवर आणि त्याबाहेरही, इतके लिहूनही ही असली शंका या लेखनाबद्दल घेतली जाणे हे या लेखनाचे अपयशच आहे. तरीही, हा मुद्दा अधिक स्पष्ट करण्यासाठी एक विनंती करू इच्छितो. माझी एक वेबसाईट (संकेतस्थळ) असून त्याच्या पहिल्याच पानावर मी जाहीरपणे काय लिहिले आहे ते कृपया वाचावे. कोणत्याही लेखकाकडून पुरोगाम्यांच्या ज्या काही अपेक्षा असतील त्या सर्व मी नाकारलेल्या आहेत. मी त्यासाठी लिहीत नाही, हे स्पष्ट सांगितलेले आहे. त्यामुळे, मला कुणी प्रतिगामी म्हणेल की काय याच्या काळजीत मी असतो, असा गैरसमज नसावा. संकेतस्थळ --

www. Champralekhan.com

आता पुरोगाम्यांबद्दल एक प्रश्न – कलाच काय माणसाचे सगळे जगणेच राजकीय असते, असे प्राणपणाने सांगणारे हे लोक ' कश्मिर फाइल्स ' हा सिनेमा राजकीय आहे, हा दोष म्हणून कसा सांगतात ? म्हणजे बिगर राजकीय कला खरी अर्थपूर्ण असते, असेही त्यांचे आणखी एक मत असते का ?

आणखी एक प्रश्न – धार्मिक ध्रुवीकरण टाळले जायला हवे, असे म्हणणारे हे लोक, उलट, तशा ध्रुवीकरणाला गतीच देतात, हे त्यांना समजतच नाही का ? ते ' दुसरी बाजू ' लढवतात, तेव्हा काय घडते ?

--- ००० --- 17-03-22.

